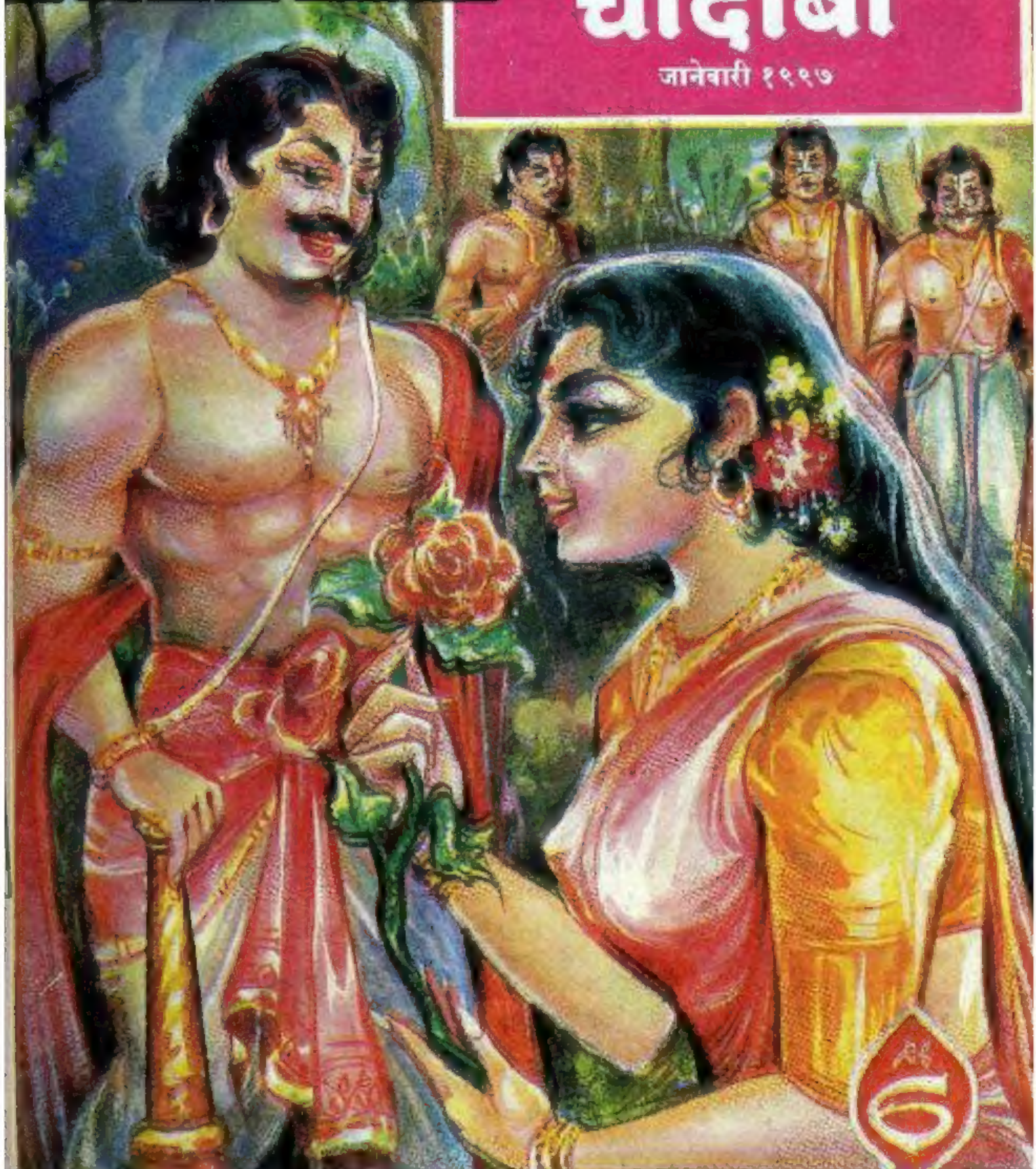

चांदोबा

जानेवारी १९९७

पोलिओ-मुक्त भारत

ध्येय-सिद्धी दूर नव्हे
पुढले पावून असेल

राष्ट्रीय निर्मूलीकरण दिनी :

डिसेंबर ७, १९९६

जानेवारी १८, १९९७

माता पित्यांना विनंती

बालकाची तब्येत बरी नसेल तरी, त्याला जुनाब होत असले तरी
आघोही बालकाला पोलिओचे धेंब दिले असले तरी
शंभर टक्के सुरक्षितता निश्चित करण्यासाठी

आढवण ठेवा

पाच वर्षांपेक्षा कमी वयाच्या आपल्या बालकांना
निर्मूलीकरण केंद्रावर घेऊन जा
पोलिओचे तोंडावर सोडण्याचे दोन
अधिक धेंब घेण्यासाठी
राष्ट्रीय निर्मूलीकरणाच्या दिवशी

आपल्या देशाचे भवितव्य आपल्या
बालकांच्या निरोगी जीवनावर
आधारित आहे.

पोलिओ-मुक्त भारताच्या
निर्मितीसाठी आपण आपले
प्रयत्न चालू देव्या
इ.स. २००० पर्यंत

विज्ञान नातऱ्या

नोबेल शांति पुरस्कार

इंग्लंड हे इंग्लंडाच्या जवळचे एक महानगरी देश. हे नेट
अनुगृहीत आहे. तराही येथील रहिवासी वास्तव्यप्राप्तीत
लक्षावधी आहेत. येथे शास्त्राप्रधान कल्याणसाठी अविना
मार्गाचा अवलंब करीत ते आपल्या प्रेमाकडे वाटचाल करत
आहेत. याचद्वारे कॅप्टन जेन गेलिंग या नात्याने नोबेल पुरस्कार
विता जाणार असल्याची घोषणा झालेली आहे. इंग्लंडचे विनाश
वर्षासि धिनिप केले हे प्रवासी जीवन जगत असले तरी या
देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी अथकप्रयत्न करत आहेत. रॉस रोमस
होतीचे पूर्वमेरेचे सर्वमान्य नेता आहेत. या रोल नेत्यांनाच हा
शान्ति-पुरस्कार दिला जाणार आहे.

जवळजवळ गेल्या पाचशे वर्षांपासून पूर्वटमोर पोर्तुगी
जाच्या आहे. दुसऱ्या महायुद्धानंतर जगातील वसाहत-
पद्धतीचा विनाश होऊ लागला. तेंव्हापासून टमोरची
प्रजाही आपल्या स्वातंत्र्यासाठी लढू लागली. या लढाईने
१९७५ पर्यंत चांगलेच तीव्ररूप धारण केले. सत्तांतराची
कोणत्याही प्रकारची व्यक्ती न करताच पोर्तुगीज
शासकांनी अचानक हेथेड सोडून जाण्याचा निर्णय घेतला.
स्वातंत्र्यलढ्यात मग असलेल्या 'फ्रिडेलिन' नेत्यांच्या
डिली येथून स्वतःकडेची घोषणा केली. परंतु इंग्लंडाच्याने
पूर्वटमोरला 'स्वतंत्र देश' म्हणून मान्यता देण्यास नकार
दिला. फ्रिडेलिन निवृद्ध लढण्यासाठी त्यांनी आपले शैव्य
पाठवले. त्यापैकी जी लढाई झाली, त्याच टमोरची
जवळजवळ २,००,००० प्रजा मरून गेली. १९७६ च्या
जुलैमध्ये इंग्लंडाच्याने त्या नेटाला आपले २७ वे राज्य
करवले.

तरीही, अनुनयस्कर संयुक्त राष्ट्र संघाने पूर्व टमोरचा
'इंग्लंडाच्या सामावलेले राज्य' म्हणून स्वीकार केलेला
नाही; तरी मायता हिची नाही.

१२ नोव्हेंबर १९६१ रोजी राखानी डिली वधेमानवी
हकाशी संबंधित एका कार्यकर्त्याच्या मृत्यूबद्दल एक
शोकसभा घेतली गेली. या सभेत जवळजवळ तीन हजार

लोकसभास्थि राहिले. त्यांच्यावर इंग्लंडाच्याने सैन्याने
गोळीबार केला. त्यात पत्तामपेक्षाही अधिक लोक मृत्यु
पावले. यानंतर फ्रिडेलिनचे नेता सनातन शुस्माची पंजा
फाचपुढावर टाकले गेले. अजूनही त्यांची मुक्ती काढली
नाही.

टमोरचे नेता रोमस हीर्ता यांनी १९७५ मध्ये देश
रोखला व ते स्वच्छन्द प्रवास-जीवन व्यतीत करू लागले;
देशाच्याहेरपासून देशाच्या स्वातंत्र्यासाठी फायदाहाल पाळ
करीत राहिले. संयुक्त राष्ट्र-संघात ते अनेक वर्षे पूर्व टमोरचे
अनधिकृत प्रतिनिधी म्हणून राहिले. संयुक्त राष्ट्र-संघाने
आपल्या देशाला केवळ 'ओव्हाव्हेर' म्हणूनही मान्यता न
दिव्याने ते ग्युवार्की सोडून देऊन ऑस्ट्रेलियात राहू लागले.
तेव्हापासून ते तेथे पूर्वटमोरचे प्रतिनिधी म्हणून रहात
आहेत.

इंग्लंडाच्या हा कमातला सर्व्हेट मोठा मुस्लिम देश
होय. पूर्वटमोरची जवळजवळ ८० टक्के प्रजा ख्रिश्चन
धर्मीय आहे. १९८३ मध्ये ख्रिश्चन केरी तेथे गेले व त्यांनी
आम्हीलनाला प्रारंभ केला. त्यांनी संयुक्त राष्ट्रसंघाला
पत्राचे कळवले की इंग्लंडाच्या त्या नेटालून जेव्हा आचार
घेईल, तेव्हा जतनेचा कौल विचारत घेतला जावा.
त्यांच्याकडून काही उत्तर मिळण्यापूर्वीच विश्वच्या
गडवण्याचे समर्थन करणाऱ्यांचा इंग्लंडाच्याने शिवन
अधिकाऱ्यांनी कारागृहात कोंबले. त्या दिवसापासून
टमोरमधून विपदा केली व विदेशात राहून रोमस होव्ही हे
पूर्व टमोरच्या स्वातंत्र्यासाठी लढत आहेत व शान्तिपूर्ण
जपसासाठी प्रयत्नशील राहिले आहेत. त्यांची निरर्थक
कृति लक्षात घेऊन त्यांना गौरवपूर्ण नोबेल पारितोषिक
बिले जात आहे.

विष्णुभट्ट विरचित

चन्दनपुराचा बरबोर अगदी लहानसा असला तरी राजा कमलचन्द्र कवि-पंडितांचा खूप आदर-सत्कार करी. त्याने खूप कीर्तिही मिळवली. युवक मुरलीनाथ दरबाराच्या मोठ्या कवींपैकी एक. आपले पाठ्य व वाक्चातुर्य यांच्या साहाय्याने तो राजा कमलचन्द्रचा प्रिय-पात्र बनला. इतका, की तो राजाचा अगदी निकटवर्ती व्यक्ती बनला. इतर कवि त्यामुळे मुरलीनाथचा द्वेष करीत. मुख्यतः वय व अनुभव अधिक असणारे त्यांच्यापैकी दोघे-तिघे त्याचा भारीच हेवा करीत.

मुरलीनाथचा तुकताज विवाह होऊन त्याने गृहस्थजीवन सुरू केले होते. चन्दनपुरासून सहा कोसावरील गौरीपुरासह रामचन्द्र नाथाचा एक पंडित रहात असे. या रामचन्द्रनेच आपली गोदादेवी ही एकुलती एक कन्या

मुरलीनाथाचा द्विती होती.

थोड्याच दिवसात गोदादेवीने आपल्या पतीचा-मुरलीनाथचा खोबदार स्वभाव ओळखला, तेव्हा तिला मोठे आश्चर्य वाटले. मुरलीनाथ भावनाप्रधान व अगदी पट्टीचा कवि असला, तरी स्त्रियांबद्दलचा त्याचा दृष्टिकोन हीनच होता. रत्नमाच पुरा ओळखण्यापूर्वी तिने एक-वोनदा नवऱ्याच्या काव्य-रचनेत दखल दिली होती. पण मुरलीनाथने याबद्दल रामाकून तिला त्या खोलीतून बाहेर हाकलले होते.

असेच दिवस जात राहिले. धनुर्मास सुरू झाला, तेव्हा गोदादेवीचा पिता तिला गाहेरपणासाठी न्यायला आला; कारण हा बुत्तस त्याच्या घरी मोठ्या प्रमाणावर साजरा होई. सासऱ्याचे आमन्त्रण स्वीकारत मुरलीनाथ म्हणाला, "आपण कन्येचा बरोबर घेऊन जा, मी ऐन

शुसवाच्या वेळी तेथे हजर राहीन."

गोदादेवी आनन्दाने पित्याबरोबर माहेरी निघून गेली.

गोदादेवी गेल्यानंतर तीन दिवसांनी नेहमीप्रमाणे दरबारात कवितावाचनाचा कार्यक्रम चालू होता. मुरलीनाथ निसर्गसौन्दर्याबद्दलची कविता वाचत असताना अचानक राजा कमलचन्द्रने त्याला थांबवले. तो म्हणाला, "युवकवि, परिचय झाल्यापासून मी आपल्या कविता लक्षपूर्वक ऐकत असतो. आपण नेहमीच निसर्गाबद्दलच्या कविता रचता; परन्तु त्या भावनांचा साक्षात् प्रतिनिधी जो मी, या भूमीचा शासक, त्याची प्रशंसा आपण कधीच करीत नाही! हा निसर्ग व त्यातील प्राणीमात्र-प्रांता धात डेवण, त्यांचा तोल राखण ही जबाबदारी राजाचीच ना! त्यासाठी त्याला खूप श्रम करावे लागतात. त्याचा आपण कधी बुद्धेखही करत नाही! तेव्हा आम्हा राजवंशीयाना असं डावलण्याचा काही सवल कारण असेल तर सांगा ना!"

अनपेक्षितपणे राजाकडून असा प्रश्न आयला मुरलीनाथ अवाकच झाला! प्रयत्न करूनही बिचाऱ्याला काही उत्तर सुचेल! याचे खरे कारण होते- त्याचाच अंतरासा.

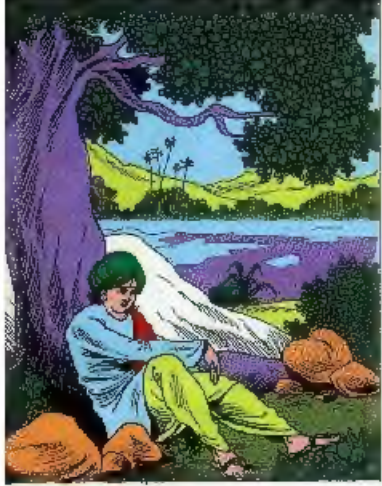
मुरलीनाथ केवळ धनार्जनासाठीच राज्याच्या सेवेत रहात होता. राजेलोकांबद्दल मनातल्या मनात कुठेतरी त्याला आकस होता. मनोमन त्याला खात्री वाटे की - राजेलोकांनी कितीही

आदर अभिमान दाखवता, तरी त्यांचा आत्मा अहंकारपूर्णच असतो.

मुरलीनाथचा प्रमाद विश्वास होता की, शरण आलेल्या शत्रूला क्षमा करण्याची खरी ताकद केवळ त्या एका भगवंतातच आहे! यामुळेच तो फक्त भगवत् व त्याच्या सृजित सृष्टीबद्दलच्या कविता रचत असे.

मनोमन घबराट झालेला मुरलीनाथ जेव्हा कमलचन्द्रला पुनर देईना, तेव्हा वयोवृद्ध कवि गंगभट्ट हळूच व्यंगपरण्या आवाजात म्हणाला, "महाराज, इतक्या साध्या प्रश्नाचं उत्तर मुरलीनाथकडून न येण्याचं इतकंच कारण असू शकतं की- राजांबद्दल पाह्या मनात मुळीही सद्भाव नाही. त्यांच्याबद्दल तो अदासीन असतो."

गंगभट्टचे बोलणे ऐकताच राज्याच्या चेतन्यावर आवेश व आग्रह दिसू लागला. कडवटपणे तो म्हणाला, “युवकवि, अदरनिर्वाहामाठी असं मन मारून रहाण्याची काही गरज नाही. भुद्यापासून आपणाला आवश्यक इतकं तीन वेळचं मोजन व इतर सोयींची व्यवस्था दरवाराकडून केली जाईल, आपण भारमात आपल्या घरीच राहून आपल्या आवडीची काव्यरचना करत रहावे.”

असे बोलून राजा कमलचंद्रने तर धर दरबारात मुरलीनाथचा घोर अपमानच केला. त्याला तो सहन होईना! पण करपार काय? त्यावेळी राजाला स्वतःकडून काहीही स्विकारण न देता तो केवळ नमस्कार करून व भस्तर

खाली घालून दरबारातून निघून गेला.

त्या भुद्यापासून मुरलीनाथ चुकल्या-चुकल्यासारखा राहू लागला. राजाची त्याची झोपही अडाली.

राजभयनातून तोंतही नेह्या भोजन येऊ लागले; पण मुरलीनाथला ते विषसमान वाटे! निद्रा-आहार नसल्याने व मानसिक दुःखामुळे तो एकाद्या आज्ञासारखा दिसू लागला, असपिंपंजर होवून गेला, अशा स्थितीत मुरलीनाथ एके दिवशी सकाळीच घराबाहेर पडला आणि विधाहीनासारखा पायी चालत राहिला.

गावची सरहद्द ओलांडल्यावर भेलकांडून तो एका झाडाखाली बसला. आसपास फळांच्या बागा होत्या; मधून लहानसा नावा वहात होता. झाडाभुडुपांसमधून हलकासा सुगंधित वारा वहात होता! या आल्हाददायक वातावरणामुळे त्याच्या मनातला भुद्दवैग काहीसा कमी झाला! राजाच्या अपमानकारक बोलण्याने नीरस झालेल्या त्याच्या मनात आत्मविश्वास जागृत होऊ लागला, पण थवोत्साह संचारू लागल्यानंतरही ‘कमलचंद्रची मर्जी पुन्हा कशी संचादनं करावी’ याकटलचे विचार मात्र त्याच्या मनात येईनात.

इतक्यात एका तरुणाने तेथे येऊन त्याला प्रणाम केला, मुरलीनाथने त्याची ‘तो कोण?’ म्हणून चौकशी केली.

युवक हसत उत्तरला, “मला विष्णुभट्ट म्हणतात. आमचं घर गौदादेवीच्या घराजवळच आहे. मी आपणाला लग्नात पाहिलं होतं.”

मुरलीनाथ होके हलवून गप्पच राहिला, “मी असं ऐकलं की घनुमसि भुत्सवात आपलं काव्य-रायन होणार आहे. गौदाताईकडून मला हे कळव्यावर मला रहावेना अन् राजस्तानातून मी निघून आलो, पण आता, पावेळी आपण इथं कसे-हेच समजत नाहीय मला!” युवकाने आश्चर्य व्यक्त केले.

आप सुतर यावे, हे मुरलीनाथलाही कळेना, विष्णुभट्टने पुन्हा विचारले, “आपण बरेच अस्वस्थ वाटताय. अशी काही घटना म्हणती का, कि ज्यामुळे आपण इतके अस्वस्थ अन् कमजोर दिसताय?”

विष्णुभट्टची आदरभावना पाहून त्याला सर्वकाही सांगून टाकायचे मुरलीनाथला वाटले. सांगावे तर लागणारच-कारण विष्णुभट्ट त्याचे काव्य ऐकण्यासाठीच तर आला होता ना?

मुरलीनाथकडून सविस्तर ऐकल्यावर विष्णुभट्ट मन्द हसत म्हणाला, “आपली अहम्य सोबबण्याला एक शुषान आहे माझ्या जवळ.”

“सांग बरं कोणता ते?” मुरलीनाथने भुत्सुकता दर्शवली.

प्रथम राजांबद्दलचा असलेला आपला इष्टिकोण बदलून टाका. वेव्हा कोणी ‘राजा’ म्हणून जन्म घेतो, वेव्हा त्याच्यात थोडा ‘राज-दर्य’ असणं नाहजिक आहे की नाही? तरी इतिहासात असेही बरेच राजे आहेत, की ज्यांनी पंडित कवि इ.ची कदर केली

आहे; अज्ञातसावर असून आपणासारख्या सरस्वती-पुत्रांचे पाय धुतले आहेत त्यांनी! कवि-पंडितांना त्यांनी साम्राज्य शाखा मानलं; पालखीत बसवून रक्ताः खांदी दिला! हे तरु तर आपल्याला विवितच आहे ना?” विष्णुभट्ट मोठ्या पंभीर स्वराने बोलला.

त्याच्या बोलण्यातले सत्य मुरलीनाथने मान्य केले. आत्मपरिक्षण करता करता काहीशा अरमेने त्याचे मस्तकही झुकले.

मुरलीनाथमधील हे परिवर्तन पाहून विष्णुभट्टने वृद्ध आकांक्षा त्याला एक श्रावपूर्ण शीघ्रकाव्य ऐकवले. त्या काव्याचा अर्थ असा - यमनेच्या रेंताड वेदिकेवर बसून मुरलीधर मधुर वासरी वाजवत होता. त्यामुळे नादमूढ झालेले

प्रमुनेचें पाणी आनंदानें, झुत्साहानें वास्तव फुगून प्रवाहित होऊ लागले. परंतु किताबावरच्या वेळच्या वनातले काही वेळू नाम मुरलीचा मधुर नाव ऐकून झेंझेंने खळू लागले. मुरली त्यांच्याच जातीच्या बांबूपासून बनलेली असते न! त्या वेळूंना वाटू लागले की पा मुरलीनादात अडथळा आणला अन् प्रमुनेचे मन आपल्याकडे वळवावे, या वेड्या इच्छेने ते मागे-पुढे डोळू लागले. त्यामुळे त्यांच्यावर सूचक रागानली, पण ती त्यांच्या ईर्ष्याळु स्वभावाला अन् निर्बुद्धपणाला हसू लागली, वेळूंनी केलेल्या या आगा-पिछा नसलेल्या वेसुऱ्या, तालहीन नादाच्या पार्श्वभूमीवर तिला मुरलीधराचें मुरलीबाग अधिकच

सुरेल अन् मधुर वाटले, पामुळे तिचा आनंद अधिकच वाढून तिचे पाणी फुगून मुरलीधराकडे पोचण्यासाठी ओढ घेऊ लागले. प्रमुना नदीप्रमाणेच गंभीर मनाच्या त्या कमलचन्द्र भूपतीकडे मुरलीधर मेहमी प्रेमदृष्टिने पाहत राहो!"

विष्णुभट्टाची ही कविता ऐकून मुरलीनाथने टाळ्या वाजवल्या तो झुदगारला, "आवास विष्णुभट्ट! माझ्या मनातल्या एका कोपऱ्यात पक्की धारणा होती की, माझ्यासारखा निसर्गवर्णन करणारा दुसरा कोणी नाहीच, पण माझा तो गर्व पार नमीनचोस्त झाला! आजपासून माझ्या निसर्गवर्णनाचं काही स्थानच नाही! फारच सुंदर शैलीत तुम्ही आपले याच च्यक्त केलेत! अगदी अद्भुत!" हसतहसत मुरलीनाथने विष्णुभट्टाच्या दंडावर थोपटले आणि त्याची अगदी सरमस्त प्रशंसा केली. नयतेने मस्तक झुकवत विष्णुभट्ट म्हणाला, "आपणासाठीच ही कविता जन्मली!"

"ते तर दिसतच आहे मला! म्हणजे याचा अर्थ असा की माझा द्वेष करणाऱ्या कवींनी राजाचे कान भरले?" विचार करत मुरलीनाथने प्रश्न केला.

"होय. ताईच म्हणाली होती की शंगभट्ट आदि लोक आपला द्वेष करतात. तसं नसतं, तर भर सजेत आपल्या अपमानाला तो कारण बरला असता? राजाच्या शकेंच त्यानं समर्थन केलं असतं?" विष्णुभट्ट भुत्तरला.

"तुम्ही म्हणालात, ते शंभर टक्के खरं! इतक्या सान्या कवींनी प्रलेख्या दरबारात राजाने माझ्याबद्दल कडू शब्द सुचवले, तेव्हा माझं डोकेंच पिटलं! तुम्ही आता ऐकवलेली कविता मी त्यांना ऐकवू? काय विचार आहे तुमचा?" मुरलीनाथने विचारले.

"हो, हो! जरूर ऐकवा ना! पण आपला वेष बदला अन् राजा हुकान्तात असताना त्याला कविता ऐकवा. कवितेच्या शेवटच्या ओळी आपल्या मनात राजाबद्दल कसला द्वेष किंवा अनादर नसल्याचं दाखवतात, अन् त्याबरोबरच हेहां स्पष्ट होतं, की इतर कवि आपणावर णळत असूनही आपण राजापी कुपा, प्रेम च साक्षिण्याची अपेक्षा करता."

विष्णुभट्टाच्या या बोलेण्याला मुरलीनाथ तावडतोव मान्यता देईना; तो काहीसा दुर्ध्यात पडला !

ही गोष्ट ओळखून विष्णुभट्ट म्हणाला, "दाजी ! कुणा 'दुसऱ्या कविची कविता आपलीच' कशी बनवू या विचारांत नका पडू. ती कविता मी आपल्याला ऐकवली ना? माझी ताई गोदादेवी तर आपणास प्राणप्रिय आहे. आपण माझ्या ताईचा असा स्वीकार केला तसंच माझ्या या कविता-कव्येचाही करा ना!"

तरीही मुरलीनाथचा अधिमान आड येत होता. इतकें सगळें सांगितलें, विनवले, समजावले, तरीही मुरलीनाथ कबुली देत असल्याचे पाहून विष्णुभट्ट विचारा निराश झाला. आता याला कसे

समजावले, याचा त्याने क्षणभर विचार केला.

नंतर जरा संकोचत विष्णुभट्टाने आपली पगडी व नाजूक मिसरूड काढून टाकली.

दुसऱ्याच क्षणी गोदादेवीच आपल्या समोर हसत भुर्भा असून तिचा केशसंभार डोऱ्यावरून बसवत असल्याचे मुरलीनाथच्या तक्षात आले.

अेकाजेकी त्याच्या मुखालून आश्चर्योद्गार निघाले, "गोदा, तू?" हसतच गोदादेवी म्हणाली, "होय स्वामी! मला समजलं की, दरबारात आपला अपमान होऊन मान खाली घालून आपण तेथून निघून गेलात. स्वतःच येथून आपल्याला काही सहा यावा, तर आपण

तो मानण्यातले नव्हते! म्हणूनच मी या पुरुषवेषात इथे आले."

आश्चर्यात बुडलेला मुरलीनाथ हे सर्व मन्त्रमुग्ध होऊन ऐकत होता. काही क्षणांनी आनावर येऊन त्याने नकारदर्शक आपत्ती मान डलवली.

इतके सारे होऊनही आपल्या पतीचा नकार पाहून गोदादेवी नै दुःखात व आवेगाने विचारले, "आता का नकार?"

क्षणभर मौन राहिल्यानंतर मुरलीनाथ म्हणाला, "बायकोची अवहेलना, राजाबद्दलचा अशासभाव अन् भर सभेत झालेला अपमान - या तीनही गोष्टी माझ्या मनात सौल हतत्या आहेत. हे जणू तीन काटेरी वृक्ष तू एकाच बाणाने कापून टाकलेस. आता माझ्यासमोर एकच मार्ग आहे, अन् तो म्हणजे आपला अहंकार त्यागून मनपासून तुझ्यासमोर मस्तक नोकणु! असं केल्यानंतरच मी तुझा कृतज्ञ असल्याचं सिद्ध करू शकेन, तुझं ऋण फेडू शकेन." इतके बोलून झाल्यावर उठून ती आपल्या पत्नीचे पांय धरू लागता.

जागता.

पतीत झालेल्या आमुलाग्र परिवर्तनामुळे गोदादेवीच्या डोळ्यातून आनन्दासू अरू लागले. त्याला मध्येच थांबवत ती म्हणाली, "नाही, नाही! असं नका कर! आपण भाजं म्हणणं मानलंत यातच सर्व काही पोचलं मला!"

यानंतर काही वेळ पतिपत्नींनी तैथील निसर्गाचा आस्वाद घेतला अन् ते राजधानीत पोचले.

दुतऱ्याच दिवशी बहुल्ल्याच्या वेषात मुरलीनाथने राजाची भेट घेतली व त्याला गोदादेवीची कविता ऐकवली. आपल्या प्रयत्नात सफल झालेला मुरलीनाथ पुन्हा एकदा राजाचा प्रीतिपात्र बनला.

काही दिवसांनंतर त्याने राजाला आपल्या पत्नीच्या प्रयत्नाचे विवरण दिले अन् मोठ्या गर्वाने 'आपली पत्नी मोठी विदुषी असल्याने' सांगितले.

तेव्हापासून त्यानंतर गोदादेवीच्या सहयोगाने मुरलीनाथने अनेक अत्तम काव्ये रचली. परन्तु त्या सर्व काव्यांवर त्याने लिहिले - 'विष्णुभट्ट विरचित.'

१७

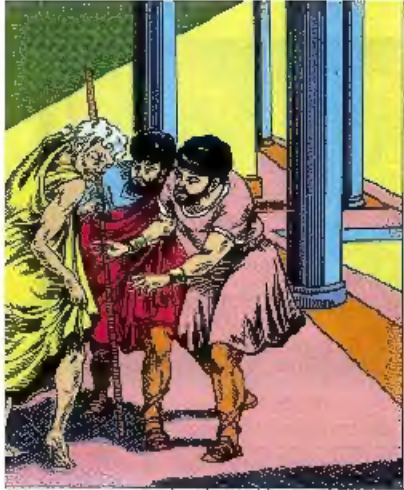
(पद्यमुक्तीने निरवयव करून तशीचोषणा हो केली की, ज्या युक्तकाला चित्याशी विवाह करावची इच्छा असेल त्याला आपल्या पत्नीच्या धनुष्याला धेरी लावता येणून त्याच्याद्वारेच आराही कुऱ्हाडीच्या पध्दत वाया मोडून बोरकर लखवेच करता येता पाहिले. वृद्ध शिकार्याच्या वेगळ्या आवेगाने आपल्या पतीला तिने हे सांगून टाकले, कारण ती त्याला ओळखू शकली नाही, दुसऱ्या दिवशी तिने ती जट आपल्या घरी मुस्लीम मीज मजरा करण्याचा सूचकांगही सांगितली. रूपधरचे धनुष्य-बाण तिने त्यांच्यासमोर ठेवले.) यानंतर -

सारे राजकुमार व अन्य विवाहेच्छू एक एक करून पुढे येऊन धनुष्याला दोरी लावायचा असफल प्रयत्न करता राहिले. ते पाहून दुर्बुद्धीने कालीला जवळ बोलावून त्याला म्हटले, "अरे, जा धनुष्याला जरा बरबी चोपव अन् नंतर आगीवर शेक." कालीने हे कामही केले, परन्तु त्याचा काहीच फायदा झाला नाही. ते पुष्ट ज्योतिषी धनुष्याबद्दलच्या चिंतेत होते व काय करावे हे त्यांना समजत नव्हते; तिच्या हुकामांचा राखणदार आणि

सुराखी बाहेर गेले. रूपधरही बाहेर गेला. त्याने या दोघांना जवळ बोलावून हळू स्वराने म्हटले, "पहा, मी आता जे सांगितलं, तें नीट ऐका. तुमचा मालक रूपधर जट परत आला, तर तुम्ही त्याच्यासाठी कायकाय कराल? हे जे दुष्ट लोक जमलेत, त्यांना विरोध कराल? लढाई त्यांच्याशी? अन् आपल्या मालकाला साथ दाल? मनात काय असेल ते स्पष्ट सांगून टाका."

"आपल्या मालकासाठी आपण

प्राणार्पणही करायला तयार आहीत' असे जेव्हा ते म्हणाले, तेव्हा रूपधर त्यांना म्हणाला, "मीच रूपधर नाही पहा! मी परत आलो, तर तुझी हौण्यासारखी तुम्हीच दोघ काय ते झेपे आहात. देवकुपेनं मी बर वा शत्रूचा नाश करू शकलो, तर मागाल ते इनाम देईन मी तुम्हाला! भेत देईन, घर देईन रहायला, शंका वाटत असेल माझ्याविषयी, तर हा 'डाय' पहा!" त्याने त्यांना आपल्या पायावरचा तो डाय दाखवला.

आपल्या मालकाला पाहून ते दोघे अविशयच आनंदित झाले. "आत्ता आनंद अन् अश्रूची वेळ नाहीय, मी आता प्रथम आव जातो, नंतर एक-एक करून तुम्हीही तिथे या, मी धनुष्य मागेन. ते दुष्ट देणार नाहीत ते मला. डुकरांचा राखणदार मला ते

आणून देईल. नंतर घरात असणाऱ्या सर्व स्त्रियांना आपापल्या खोलीत जाऊन दरवाजे नीट बन्द करून घ्यायला सांगायला हवं. काही गडबड झाली, तरी बाहेर न निघण्याबद्दल त्यांना निश्चय सांगण्यात यावे. सुखप्राप्ती, तू बाहेर जाऊन मुख्य दरवाजा-सिद्धदार-बन्द करून घ्यायला हवं!"

नंतर तिघेजण एक-एक करून आत जाऊन आपापल्या त्यांनावर बसले. त्यावेळी विपुनयोद्धा धनुष्यावर आपले बळ अंजमावून पहात होता. पण ते वाकवणे त्याला जमन नव्हते. निराशाभरल्या बावाबाब तो म्हणू लागला, "किती दुर्भाग्यी आहोत आपण! विवाहाची गोष्ट सोडून द्या. तो करायचाच असेल, तर इश्याकात काय कमी कन्या आहेत? मला दुःख इतकंच वाटतंय, की रूपधरच्या तुलनेत आपण म्हणजे कोणीत नव्हे! आपल्या या पिढीची ही बलहीनता पाहून पुढली पिढी काय म्हणेल?"

त्याला मध्येच अडवत दुर्बुद्धी म्हणाला, "जास्त भावनाप्रधान बनू नकोस, आज पर्य-द्विष आहे. धनुष्याशी आज आपलं काही देण-घेण नाही; त्याला आज स्पर्शही नाही करायचा. ठेकूत दे ते! त्याचा अपयोग आपण पुन्हा एकाद्या चिन्तरी करू." हे बोलणे सर्वांना ठीक वाटले, सर्वांचे जेवण अुरकल्यावर रूपधर म्हणाला, "हे पहा वीरांनो, आज तुम्हाला धनुष्याचं काही काय नाहीय. जरा मला छान ते? मीही जरा पहातो माझ्यात किती शक्ती आहे! माझ बळही महातारपणामुळे तसं क्षीणच होत मानलंय."

त्याचे बोलणे ऐकून सर्वजण चिडले, त्यांना भयही वाटले की, 'एकाद्या वेळी हा महाताराच हत्तील आपणा सर्वांना.' दुर्बुद्धी नाशजीने म्हणाला, "मीच! तुम्ही बुद्धी ब्रष्ट झाली काय? दारू पिऊन झिंगलास होय? बरीच बढलीय वाटतं? तू खरोखरच धनुष्य वाकवलंस, तर आम्ही तुला जिवंत सोडू होय?"

"दुर्बुद्धी, हे बुद्ध बाबा माझ्या मुलाचे अतिथी आहेत. त्यांना धनुष्य द्यायला मनार्थ का करत आहेस? तुला भीती पडलीय का, कि ते धनुष्य वाकवून माझ्याशी विवाहही करतील? तसा त्यांचा भुद्देश असेल असें तुला का वाटतं?" पद्ममुखी रागाने बोलली,

"आम्हाला तसली काही भीती नाही वाटत, पण जे धनुष्य आम्ही वाकवून दोघी चवडू शकलो नाही, ते जर या व्हावाच्यानं केले, तर तो आमचा घोर अपमान होईल. हा महातारा जर कुठ्ठाळीच्या मधून बरोबर नेम माहू शकला, तर रापेक्षा आणखी आमची मानसंडना ती काय?" विपुनयोद्धा मध्येच बोलला.

"जार्ड, तू अुगीचच वा बोलण्यात गुंतते आहेस. मी अर हे धनुष्य-बाण कुणाचा वान म्हणून द्यायचं म्हटलं, तर मला अडवणारा गर्द जंमलाच नाही कोणी! तू आता जाऊन आपलं काम बघ बरं!" धीरमती निर्भीडतेने बोलला.

त्याचे बोलणे ऐकून पद्ममुखीला अश्चर्यही वाटले, अन् आनंदही झाला, आपला मुलगा समर्थ होत असल्याने पाहून खुशीने ती आपल्या खोलीत गेली.

इतक्यात धनुष्य शुचलून डुकरांचा राखणदार रूपधरकडे जाऊ लागला, आणि सर्वजण ओरडू लागले. ते ऐकून शास्त्ररून त्याने धनुष्य जमिनीवर ठेवले, पण त्याला प्रोत्साहन देत धीरमती म्हणाला, "त्यांच्या अडबडीशी तुला काय करायचंय? आपलं काम निर्भयपणे कर तु!"

शास्त्रदारांने धनुष्य शुचलून रूपधरला दिले. अन् स्त्रियांबद्दल जाखून बहुकीर्तीला तो म्हणाला, "छोट्या मालकांची आज्ञा आहे की, सर्व स्त्रियांनी आपापल्या खोलीत जाऊन दरवाजे बंद करून घ्यावे. काही गडबड झाली, तरी त्यांनी बाहेर येऊ नये." हे सर्व काय चाललंय ते न समजले तरी तिने राखणदाराच्या सांगण्याप्रमाणे सारी व्यवस्था केली.

इतक्यात धनुष्य हातात घेऊन रूपधर ते इकडे-तिकडे फिरवून पाहू लागला. सर्वांच्या नजरा त्याच्याकडे लागल्या होत्या. "असं दिसतंय की काला धनुर्विद्येचं काहीच ज्ञान नाहीय दोरीच चढवू शकला नाही, तर हा नेम काय मारणार? करुदे त्याला काय करायचं ते!" जमतेले लोक निरनिराळी टीका करू लागले.

रूपधरने अगदी सहजपणे दोरी चढवून धनुष्य डाव्या हातात घेऊन उजव्या हाताने टणत्कार केला. खूप छान आवाज निघाला. ते पाहून सर्वजण स्तब्ध झाले. एक छानसा बाण आल्यातून काढून रूपधरने नेम धरून तो असा सोडला, की कुन्हाडीच्या टोकामधून जाऊन त्याने अगदी वरोबर आपले लक्ष्य साधले!

नंतर धीरमतीला तो म्हणाला, "पुत्रा धीरमती, तुझ्या प्रतिष्ठेला मी जरासुद्धा धक्का लागला नाही. तू तर पाहिलंसंच की किती सहजपणे मी दोरी लावून नेम मारला. हे तथाकथित मोठे लोक काय म्हणायचं ते म्हणोत! पण आता स्पष्ट झालंय, की माझं बळ जराही क्षीण झालेलं नाहीय. आता या सर्वांच्या रावीच्या भोजनाची व्यवस्था कर. नंतर मनोविनोदाचे कार्यक्रम सुरू होणार." असे म्हणून त्याने इशारा केला.

धीरमती ताबडतोब एका हातात तलवार अन् दुसऱ्यात बघी घेऊन पित्याजवळ येऊन भुजा राहिला. रूपधरने अंभारचें जुने कपडे घुतून फेकून दिले अन् जुडी मारून तो चौकीटीत भुजा राहिला. बाकीचे बाण त्याने आपल्या पाचलांजवळ पसरले. "आता खा खेळ सुरू होत आहे. मी आपणही एक नेम मारणार आहे. असा नेम आजवर कोणीच मारला नसेल." असे म्हणत रूपधरने बाण दुर्बुद्धीवर मारला.

दुर्बुद्धी किंवा इतर कोणाच्या मनातही आलं नाही की बाण त्याच्यावरच सोडला जात आहे. त्याचीच शिकार होत आहे! त्या नेळी दुर्बुद्धी एक मोडोशी सुरई दोन्ही हातात बुचलून दारू पीत होता. बाण सरळ त्याच्या कंठात घुसून सुरई धडामळून खाली पडली अन् पाठोपाठ दुर्बुद्धीही कोमळला! दुसऱ्याच क्षणी तेथे हाहाकार माजला. आपापल्य आसनांवरून उठून हत्यारांसाठी ते इकडे तिकडे पाहू लागले. पण पिंतीबरची हत्यारे गावब होती! "एका माणसाला मारतोस? दुष्टा, थांब तुला आता मजा दाखवतो."

सर्वजण ओरडू लागले. अजूनही सत्यगोष्ट त्यांच्या लक्षात आली नाही. योगायोगानेच सर्व बळत असल्याचं त्यांना वाटत होते.

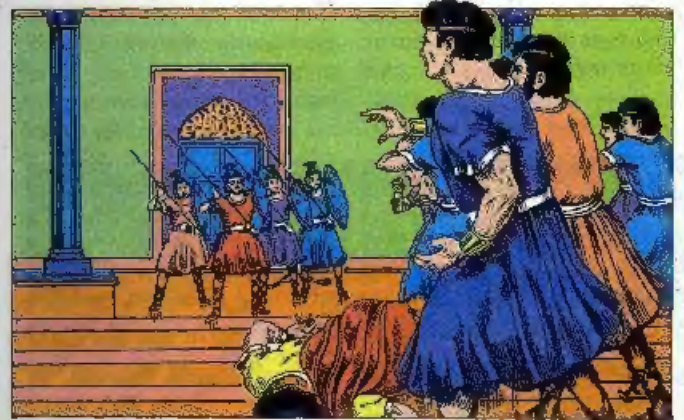
आपल्या भुवया चढवत कमधर त्याला म्हणाला, "कुत्र्यांनो, तुम्हाला वाटत होतं, की मी टोंयहून परत येणारच नाही. अन् तेच साहस धरून तुम्ही माझं घर घेऊन बसलात, माझी इस्टेट चरत राहिलात. माझ्या दासी आपल्याशा केल्यात. माझ्या जिवंतपणीच माझ्या बायकोशी विवाहाची स्वप्न पाहिलीत! तुम्हाला वेवाचीही भीती नाही. मलाही भीत नाही ना तुम्ही? आता यमपाशातून वाचणार नाही तुम्ही कोणी?"

भयाने सर्वांनी जोबडी चळली! केवळ एकटा विपुलयोद्धा बोलू लागला, "तू जर ब्रह्म रूपधर असशील, तर तुझं जेवण जरोबर आहे. आमच्या हातून मोड्याच चुका झाल्या, अज्याय केला आम्ही. या सर्वांचं मूळ

आहे दुर्बुद्धी, तो केवळ तुझ्या बायकोशी विवाह करण्यासाठी नाही आला, तर तो तुम्हा मुलांला - धीरमतीला दार कपायच्या विचारात होता. तुम्ही सगळीं इस्टेट हडपायची होती त्याला. आम्ही तुम्ही सारी नुकसानभरपाई करून देऊ. जी दारू आम्ही आजवर प्यायलो त्याची किंमतही चुकवू. वर्गणी करून तुझं घन देऊ आम्ही. आजच्यातला प्रत्येकजण तुला भीत बिल देईल."

"दुष्टांनो, तुम्ही मन मानेल तसं बागलात. त्याची एकच शिक्षा आहे. ती म्हणजे तुमचा जीव. तुमच्यापैकी प्रत्येकाचा जीव घेईन मी. पळायलाही अवसर नाहीय तुम्हाला." रूपधर चांगलाच वेदून कुठला होता.

विपुलयोद्धा आपल्या अनुयायांना म्हणाला, "बंधूनी, हा तर आपल्या जवावरच कुठला

आहे. आता आपापल्या तलवारीं गुपसून एकदम सर्वजण हल्ला करू याच्यावर. पाहूया किती जणांना मारू शकेल तो."

ओरडतच त्याने रूपधरवर तलवार अगमली. पण दुसऱ्याच क्षणी रूपधरचा बाण त्याच्या छातीत घुसला.

बाकी सर्वजण आता रूपधरवर तुटून पडले. धीरमतीने आपल्या बछ्छीने त्यापैकी काहीजणांना यमसदनाला पाठवले. नंतर तो आपल्या पित्याला म्हणाला, "बाबा, मी तुमच्यासाठी, या राखणदारासाठी अन् पशुपालकासाठीही पटकन हत्यारं घेऊन येतो." "बाण संपून जाण्यापूर्वी परत ये." रूपधर म्हणाला, धीरमती दाली, बछ्छ्या, शिरस्त्राणे जरीरे ठेवलेल्या छोटीत जाऊन हत्यारे घेऊन तगेच परतला. चारहीजण तो घेऊन दरवाजासमोर भुभे राहिले. बाण संपल्यावर धनुष्य खाली ठेवून रूपधरने हाती बछ्छ्या घेतल्या. तोपर्यंत काहीजण मेले होते, काही जिवंत होते. त्याचवेळी कातीने आपल्या घालकांना मदत केली. मागील नाकून जाऊन हत्यारांच्या खोलीतून तो बछ्छ्या आणि दाली घेऊन आला.

रूपधरच्या लक्षात आले तेव्हा तो म्हणाला, "धीरमती, यांना आपल्या दासी मदत करत असाव्यातसे वाटतंय."

"चूक माझी झाली बाबा! हत्यारं आपणाना कुलूप लावण्याला विसरलो." असे म्हणून तो व राखणदार कुलूप लावण्यासाठी धावले. दुसऱ्या वेळीं काती जोलीत घुसला तेव्हा राखणदाराने त्याला पकडले.

यानंतर दोन्ही पक्षात बछ्छ्यांनी लढाई सुरू झाली. सौभाग्याने शत्रूच्या एकाही बछ्छीने रूपधर किंवा धीरमती जखमी झाले नाहीत. पण या दोघांनी फैकलेल्या बछ्छ्यामुळे प्राय बरेचसे शत्रू ठार झाले.

नंतर बछ्छ्या संपल्यावर त्यांच्यात द्वंद्व-युद्ध सुरू झाले. त्या दिवशी देवतांनी कृपा होती रूपधरवर. सर्वजणे सर्व शत्रू मरून गेले. दोघांनाच त्यांनी जीवदान दिले. कारण ते अगदीच नालायक होते.

मोठे दालन प्रेतांनी भरले होते. म्हाताच्या दासीला बोलावून रूपधर म्हणाला, "बाकी सर्व दासींना बोलावून सोली घुसून घे अन् सोकरांना हे मुडदे बाहेर न्यायला मांग."

(पुर्वील अंकी सगळा)

भागवाना विष्णूंची साऱ्या

धुव कडक तपलेत मग होता. इन्द्राला त्याची तपस्या भंग करायची होती. त्याने विरह्य नापक एका गन्धर्वाला राक्षसरूपात पाठवले. विरह्य धुवाजवळ आला. एका मुनीने हे पाहून शापवाणी अुच्चारली की, "तू खरोबरचाच राक्षस वनून रहाशील."

या शापामुळे विरह्यचे देवत्व लोप पावले. शबरी नदीच्या किनाऱ्यावर आपले वास्तव्य बनवून आनपासच्या ऋषि-मुनींना खात राहून तो आपले राक्षस-जीवन व्यतीत करू लागला. पण त्याची दिव्यदृष्टी मात्र अजून त्याच्याकडे शाबूत होती. तीन्ही लोकांत कुठे, काय घडत आहे, हे त्याला सगळत असे.

शबरी व गोदावरी नदींच्या संगमावर असणाऱ्या आश्रमात काही मुनिजनां एखात क्षणत. एके दिवशी मुनिबालक रमिवा गोळा करायला आलेले असताना विरह्य तेथे पोस्वता. त्याला पाहून तीं मुले घाबरून पळून गेली.

परंतु भरत नावाचा एक मुलगा मात्र न भिता तेथेच बुधा राहिला.

पळून गेलेल्या मुलांनी भरतच्या पित्याला सांगितले, "तुमचा भरत राक्षसाहाती सापडला आहे." भरतचा बाप राक्षसाला म्हणाला, "हा माझा एकुलता एक पुत्र आहे. वाटलं तर मला खा, पण याला सोडून दे."

"ठीक आहे, मी तुला एक संधी देतो. मी बुधा सकाळी परत येईन. यांमधल्या अश्वघोत आपल्या मुलाला अशा जागी लपव की जी मला ठाबूक असणार नाही." विरह्य म्हणाला.

पिता भरतला आपल्या आधमात घेऊन गेला. त्याने ठरवले की 'मुलाला वाचवण्यासाठी जरूर तर आपले सगळे तपोबलही खर्ची घालायचे.' होम करून त्याने ब्रह्मदेवाची पूजा केली. ब्रह्मदेव साक्षात् पकट

माने.

“माझ्या मुलाचं रक्षण करा! अद्या सकाळ पर्यंत त्याला मला जमीं तयवून ठेवा, की जिथे राखस पोचू शकणार नाही.” मुनीने विनवले.

ब्रह्मादेव मुलाला आपल्या लोकी घेऊन गेले. ते स्वतः ज्या कमलासनावर बसत, त्याच कमळाच्या एका पाकळीत त्यांनी मुलाला रुपांतरित केले.

दुसऱ्या दिवशी ठरलेल्या जागी येऊन विषय भरतच्या पित्याला म्हणाला, “मूर्खा, ब्रह्मादेवाने तुझ्या मुलाला फुलाच्या पाकळीचं रूप दिलंय. तुला काय वाटतंय, मला हातकडी समजणार नाही? हरलास तू. ठीक आहे, मी तुला आणखी एक संधी देतो. यावेळी तरी त्याला जशा जागी लपव, की जिथे घाली पोच असणार नाही.”

भरतच्यापित्याने आता ब्रह्मादेवाचे स्मरण केले. भगवान शंकर मूर्तीसमोर प्रकट झाले. ब्रह्मादेवाला केलेली विनंतीच मुनीने शंकरालाही केली. शंकर त्याला कैलासावर घेऊन गेले अन् एका कळीत रूपान्तर करून त्याने कळीचे पायीचीचा फाव अलंकृत केला.

विषय दुसऱ्या दिवशी येऊन मुनीला म्हणाला, “अरे तुला मुलगा कळीच्या रूपाने पाकळीच्या कानावर बसला आहे. मला हे रहस्यही समजलंय. आता एक शेवटची संधी देतो मी तुला.”

त्या दिवशी भरतच्या पित्याने भगवान विष्णूची आराधना केली. विष्णू प्रकट झाल्यावर त्यांनी पुत्राच्या रक्षणाचा भार त्यांच्यावर सोपवला. विष्णू बालकाला घेऊन गेले.

दुसऱ्या दिवशी विषय आला. त्याने आपल्या दिव्य-दृष्टीने तिन्ही लोक धुंडाळले. पण भरत कुठे आहे, हे त्याला कळेलना. शेवटी वास्तुन तो ओरडला, “हे मुनिबालका, कुठे आहेस तू?”

“इथे आहे.” भरतचा आवाज त्याला स्पष्ट ऐकू आला.

विषय म्हणाला, “मी तुला काहीही करणार नाही. समोर ये.” विषयची छाती काढून भरत बाहेर आला. राखस मरून पडला. विषय आज्ञा शोषमुक्त झाला. पुन्हा तो बंधर्व बनला. भरतच्या पित्याला तमस्कार करून तो स्वर्गात परतला.

द्विगुण - सथार्यनामा

निरक्षयाचा पक्षा विक्रमराजा फुलत लाडा-जवळ गेला. झाडावरून प्रेतकाढून त्याने आपल्या खांद्यावर टाकले अन् नेहमीप्रमाणे स्वभावानाची वाट चालू लागला. केव्हा प्रेतातला वेताळ बोलू लागला, “राया, मिट्ट काळोबात विषय भूता-बैताळां संजार असतो, तियं तू गाना प्रकारच्या शेतना सहन करत आहेस. ज्या लक्ष्यप्राप्तीसाठी तू झगडत आहेत, ते तुला कसं अन् केव्हा प्राप्त होणार? की होणारच नाही? कधी कधी नकारित पण मापच्या इच्छा पूर्ण होतातशी. इतक्या सहजपणे त्या पूर्ण होतील असं आपल्या मनातही नसतं. असं का होतं हे विज्ञ व तपस्वीही तार्किकरूपात सिद्ध करू शकत नाहीत. युद्धाहरणार्थ द्विगुण नावान्या एका व्यक्तीच्या उपवासानंदून तुला सांगतो. आपला थकवा दूर करत शान्तपणे ती पोहचू शक. ” इतके बोलून वेताळ-गोष्ट सांगू लागला. सर्वजण म्हणत असत की बलभद्रपुरच्या

बेताळ कथा

बलरामच्या घराच्या परसाला अमिनीन पुरलेले धन आहे. बलरामने ते मिळवण्यासाठी केलेले सारे पयल असफल झाले. प्रथम त्याने एका ज्योतिष्याला बोलावून धन मिळावची श्रावणच शक्यता आहे का, हे विचारून पाहिले. नंतर एका सांत्तिकाला बोलावून धन कुठे पुरलेले असवची शक्यता आहे, ती जगा निर्दिष्ट करून घेतली. त्याने सांगितल्या जगाने बलरामने सोदून पाहिले. पण हाताने काहीच आले नाही. फक्त ज्योतिषी आणि मान्दिक त्याच्याकडून बरेचसे धन लुटून नाहीत झाले.

एके दिवशी एक संन्यासी त्याच्या घरी आला अन् म्हणू लागला, "एकाद्या संन्यासी अथवा भुक्तभक्षी माणसाला आपल्या घरी तीन दिवस भोजन दे. चौथ्या दिवशी त्याला कडक

शुपास करायला लाव, पाचव्या दिवशी त्याच्या हातात कुडक दे, ती जिणे लादेल, तिथेच तुला धन प्राप्त होईल."

त्या दिवसापासून लोक ज्याला ज्याला म्हणून 'चांगला' म्हणत अशा प्रत्येकाला बलराम आपल्या घरी बोलावू लागला. त्यांना तो म्हणू की, आपल्याला धन मिळाले तर त्यातला अर्धा वाटा अशी मदत करणाराला दिला जाईल. परन्तु कोणीच त्याचे निमज्वण स्वीकारांना. त्या सर्वांचे मत होते की, 'फक्त त्याच्या घराची अपेक्षा करण पाप आहे.' लोभामुळे एक दोघे आलेही त्यांनी तीन दिवस चांगले स्वादिष्ट भोजन केले, सत् चौथ्या दिवशी कडक शुपासही केला पण पाचव्या दिवशी कुडकीने अमीन सोदल्यावर मात्र काहीच न मिळाल्यामुळे 'आपण भुक्त भक्त्याचे' सिद्ध झाल्याने शरभूत गेले काहीजण तर बुचडबुचड म्हणाले की संन्यासी खोटापडा आहे.

काहीही असो. हळूहळू येणाऱ्यांची संख्या घटत गेली. काही दिवसांनी तोच संन्यासी बलरामकडे आला अन् बलरामने त्याला सर्व हाकिमत सांगितली. संन्यासी गंभोर होत म्हणाला, "मी तर तुला सांगितलं होय. कडक शुपासचा अर्थ आहे. चौथ्या दिवशी पाणीसुद्धा न पिता शुपास करायचा हा नियम पाळला गेला का?"

बलरामने आठवून पाहिले, काही अजानी फळं खांदी होवी तर काहीनी दुध घेतले हात पाणी तर सर्वचजण प्यायले होते. अन्ता बलरामच्या लक्षात आले की धन मिळवण्यासाठी शुपास कसा करायला हवा. मग तो

संन्याशांना म्हणाला, "स्वामीजी, घनमासी दुसरा कोणी इतका कडक शुपास नाही करणार, ते काम मां स्वतःच केले तर?"

"फळाची अपेक्षा न करता तुझ्यासाठी कडक शुपास करणाराच सत्पुरुष मानला जाणार तो! अपत्या कामासाठी तू शुपास केलास, तर तो स्वार्थी होईल ना? आता तू असा कर; इथून थोड्या अंतरावर एक वस्ती आहे. त्यात द्विगुण नाकाचा एक माणूस आहे त्याला बोलावून अण, त्याच्याकडून कडक शुपास करवनास, तर काय सफल होईल." असे सांगून संन्यासी निघून गेला.

बलराम ताबडतोब त्या वस्तीकडे निघाला. पायी चालून संध्याकाळपर्यंत तेथे पोचला द्विगुणचा पक्षा संपेडायला विशेष वास झाला नाही पण घराला जाऊन पहिली तो काय घर दास दासांनी भरलेले बलरामला वाटले होते की द्विगुण दखी नसेल, पण त्याचे घर इन्द्रधनुससारखे भव्य आहे. सर्व लोकांच्यात द्विगुण चांगला नेजस्वी दिसत होता. चांगला वृत्त वन् दृढकाय होता तो. जगावर देशमी वस्त्रे अन् चमकत्या अलंकारांनी सजलेला! भवचत्वार्या मूर्ती-सारखा प्रकाशित दिसत होता तो.

बलरामला पाहून द्विगुण स्वतः पुढे होऊन, तो का आला आहे वगैरे चौकशी करू लागला. बलरामने चांगले स्वागत केले त्याने पण अशा महान माणसाला आपले काम सांगायला बलराम संकोचू लागला, द्विगुणने पुन् पुन्हा आग्रहाने विचारल्यावा त्याने आपले काम सांगितले.

मनातल्या मनात बलराम नीत होता कि

यावर द्विगुणची काय प्रतिक्रिया होईल? परन्तु मोठ्या प्रेमाने साठीवर थोपरत द्विगुण म्हणाला, "आज रात्री तर आपण इथेच मुक्ताम करा. सकाळी आपण बरोबरच निघू तुमच्या गावी, तोपर्यंत मी इथली सर्व व्यवस्था करून ठेवतो."

बलरामला फारच आनंद वाटला.

द्विगुणच्या आतिथ्यामुळे बलराम चांगला डाराडूर झोपला. पहिलेच सेवकांनी त्याला भुटवून म्हटले, "लवकर तयार व्हा. आमने मानक तयार होऊन बसले आहेत."

बलराम पटकन झूटून बसला. सेवकांनी त्याला मोठ्या वैभवाने स्नान करवले. सेवकांना विचारून बलरामने द्विगुणची माहिती मिळवली. त्याला कळले की, द्विगुण नाकराता खूप चांगला पगार देतो, पण त्याबरोबरच

त्यांना फार सतावलीही, तो स्वतः खूप चंगली कामं करतो, पण त्याबरोबर स्वतः अनेक ज्वसनाच्या अधीनही राहते

बलरामने त्यांना मोठ्या श्रुत्सुकतेने विचारले की, "एकूणत द्विगुण चांगला माणूस आहे की वाईट?"

"त्यांच्यात चांगुलपणाही आहे आणि वाईटपणाही आहे पण हा, ते आपला वाईटपणा, आपले दुर्गुण लपवायचा प्रयत्न करत नाहीत, हेच त्यांचे वैशिष्ट्य," नोकर म्हणाले

आता बलरामला चिंता वाट लागली 'मन्याज्ञानं ह्याचं नाव का सुचवलं कुणाला ठाऊक याच्या अपासाने नाम हार्दिल की नाही?' त्याच्या मुत्तातून अनायास शब्द आहारे पडले

यावर नोकर हसू लागले, ते म्हणाले, 'आमचे माझक या अपासाना राजभर प्रचार करत होतं आम्हीही ऐकून आश्चर्यचकित झालो, अपासदीक्षा द्यायला तुम्हाला आम्हा माझकय सापडला होय? बाकी सर्व दिवसाकाठी नीमदा खानात तर ते सहा वेळा खानात त्याच्याकडून अपास करवण देवालाही नाही जमणार!"

नोकरांच्या बोलण्याने बलरामची काळजी आणखीच वाढली सर्व भार संन्याशावर ठाकून आता त्याने शाबूत विचार करणे सोडून दिले.

थोड्याच वेळाने प्रवासासाठी गाडी आली, गाडीत खुपशे गाळेडी होती, बलराम-द्विगुण यांच्याबरोबर एक स्वयंपाकीही गाडीत चढला, द्विगुणने बलरामला त्याचा परिचय करून दिला - "मी भोजनप्रिय आहे, मनु याचा स्वयंपाक सोडून इतर कोणी काहीही बनवलेलं मला आवडत नाही, त्यामुळे मी बाहेर कुठे येना, तर याला बरोबर नेतोच."

गाडी निघाती, वाटत स्वयंपाक्याने दोघांना फराळ काढला द्विगुणने बलरामपेक्षा दुपटीने तो खाह्या, त्याच्या पचनशक्तीचे बलरामला फारच आश्चर्य वाटले थोड्या वेळाने पुन्हा द्विगुणने काही पकासो साह्या,

थोडे दूर गेल्यावर रस्त्यातून भाजारा एक परिचित माणूस त्यांना दिसला, गाडी थांबवून द्विगुण त्याच्याशी बोलला, तो माणूस म्हणाला, "माझी जायको आजारी आहे, वैद्यानं मागवलेली औषध आपणयला चाललाय मी," त्याला सहानुभूती दाखवून धोराने रस्त्याला द्विगुणनं मागितले,

"मलाही घ्या ना आपल्या गाडीत लवकर पोचने मी तुम्हा माझ्या जायकोच्या जिवाला धोका नाहीय, पण वेदनेमुळे फार वावरत आहे ती लवकर नवकर औषध देऊन तिच्या वदना थांबवायला असं वाटतंय मला" तो माणूस गायबवा करत म्हणाला

'जिवाला धोका नाही ने' शरीराच्या वेदना सहन करायलाच हव्यात' पाच वर्षांपूर्वी तुझ्या जायकोनं होणी चोरल्याबद्दल मुलाचा शुणीवच संशय घेतला होता, त्याला खूप सारत होतं ने तिनं? मग आता सोम म्हणानं त्याचा परिणाम" असे म्हणून द्विगुणने गाडी पुढं हाकलायला लावली बलरामला त्याच्या या वागणुकीचे आश्चर्य वाटले

आणखी पुढं गेल्यावर एक माणूस झाडाखाली रुडन असलेला त्यांना दिसला गाडी थांबवून त्याच्याजवळ जाऊन त्याला नोट निरसचयावर द्विगुण म्हणाला, 'नरसिंहच ना तू? काय झालं बाबा तुला?' नरसिंह म्हणाला, "माझे वडील चार दिवसांपूर्वी वाटले कामाला जात त्या यांची फार आठवण येतंय मला; दु ख सहन नाही होत"

"अरे, मरून गेले ना ते? बरं झाल लहानपणी मला 'मेरु देता' म्हणून त्यांनी कच्च्या लाहणाकड्याचा गर दिला होता," असे म्हणून द्विगुण जोराने रडू लागला

द्विगुणचे रडणे पाहून स्तंभित झालेला नरसिंह स्वतःचे रडणे बन्द करून त्याला घोर देखू लवला, पण नाबडतीब हसत द्विगुण म्हणाला, "तुझा आप मोठा दुष्ट होता जिवन्त असेपर्यंत अनेकांना फसवत असे तो

शेतकामाच्या सजुरांना त्याची सजुरीही तो दंत नसे माझी एक एकर जमीन हबपून त्यानं स्वतःच्या जमिनीत दाखत केली असल्या दृष्टाच्या मरणाबद्दल रडण्याऐवजी हसण्यालाच हव; रडतोस कशाला?" अन् त्या गाडीत जाभून बसत,

द्विगुणच्या बोलण्यात सत्य असलेली, पण त्याला इतकं कठोर बोलायची गरज नव्हती बलरामला त्याची नियत बरी नाही वाटली, दुपारी गाडी थांबवून द्विगुणने पोतभर खाह्ये त्यांना वाईट वाटू नये म्हणून बलरामनेही थोडेसे खाऊन घेतले

"इथं थोडा बंड विश्रान्ती घेऊया, एका तासातनंतर पुन्हा भूक लागेल मला, तेव्हा काहीतरी खाऊन मग निघूया" द्विगुण म्हणाला

बलरामला वाटले, 'अरे, ही काय भूक झाली?' दुपारच्या खाण्यानंतर गाडी मिळून संध्याकाळी ते बलरामच्या घरी पोचले.

तेथेपासून बलरामच्या घरातही द्विगुणवी वगणूक विचित्र होती. प्रथम त्याने बलरामच्या बायकोच्या सौंदर्याची प्रशंसा केली. नंतर तिला म्हणाला, "तू सुंदर आहेस, पण घर सुंदर नाही. राखलेस." बिचारीला फार वाईट वाटले. नंतर त्याने बलरामच्या मुलांनाही 'सुंदर' म्हटले, पण क्षणभरात त्यांच्या निरागसतेला नावे ठेवली. बलरामला धन प्राप्त होणार म्हणून आनंद व्यक्त केला, पण लगेच या काम्यासाठी आपले घर, वैभव सोडून यावे लागल्याबद्दल विडविड करत राहिला.

तीन दिवस द्विगुणने बलरामकडे स्वादिष्ट भोजन झोडले. दिवमाकाळी सहा वेळा

खाणारा भाणूत यापूर्वी कधी न पाहिल्यामुळे घरची सर्व माणसे आश्चर्य करत राहिली. बलरामच्या कुटुंबीयाना शंकाही आली की, 'असला भाणूत अपास कसा करणार?'

तिसऱ्या दिवशी रात्री झोपण्यापूर्वी बलरामच्या बायकोला बोलावून द्विगुण म्हणाला, "देवी, थोडा माझा कडक अपास पाण्यालाही स्पर्श नाही करणार. थोडा आराम कर तु."

थोड्या वेळाने बलरामला बोलावून त्याने विचारले, "तुला धन मिळाले, तर त्यातला वाटा देशाले मला?"

बलरामला वाटले की, 'असल्या स्वार्थी माणसाह्यातून कसं काय धन मिळणार?' तरी तो म्हणाला, "धन मिळालं तर चौथ्या हिस्सा तुम्हाला देईन."

शेवटी चौथ्या दिवस अुजाडला. बलरामला वाटले हाते द्विगुण खरेच कडक अपास करील. पण त्याने तर आपल्या स्वयंपाकाचा काढून पकावे बनवून घेऊन, तीन वेळा पोटभर खाहं, विचारणा केल्यावर तो अुत्तरला, "तुम्हा तर मी सहा वेळा जातो की नाही? पण आज तीनच वेळा झालं म्हणजे भला हा कडक अपासच बघता."

बलराम काळजोतच होता. पण दुसऱ्या दिवशी हाती कुदळ घेऊन द्विगुण खणू लागलाचं 'खणखण' आवाज असला. चौथ्याही थोडे बोवल्यावर सान्यानीं नाणीं भरलेल्या सहा हाती आला.

ही थोष्ट सांगून वेसभल राजांला म्हणाला, "विक्रमराजा, धन पाऊ करायचं असतं, तर एका अुत्तम माणसाला तीन दिवस जेवायला

घालून चौथ्या दिवशी कडक अपास करायला लावण्याबद्दल सान्यांशाने सूचकले होते. होय ना? पण द्विगुणनं तर सान्यांशाने त्यामुळेच हांगण्यापमाणे कडक अपास केला नाही. तरीही त्याच्याच हातून बलरामला संपत्ती मिळाली, तसे पाहिले तर द्विगुणसधे अुत्तम पुरुषाच्या गुणांचाही अंशावच आहे. बायकोच्या दुखण्यामुळे अस्वस्थ असलेल्या माणसाला सहानुभूती ब्राह्मण्याऐनजी त्यानं गिब्या दिल्या; नरमिहला सत्त्वना न देता त्याला खरं सांठ सुनावले, मिळणाऱ्या संपत्तीत वाटा मारितला. हे सर्व पहाता बलरामला त्याच्या हातून केवळ योगा योगानंच धन मिळालं, यात द्विगुणच्या चांगुलपणाचा काहीच पभाव दिसत नाही. द्विगुणमुळे संपत्ती मिळाली' असं मानणं माहं या दृष्टीने बूक आहे. धम आहे माझ्या या शकेच जमलं तर निरसत कर. पण अुत्तर देत विक्रम बोला लायला, 'जगात कांणी पूर्णतः अुत्तम अपूच शकत नाही. अुत्तम व्यक्ति आपलं पुरुषण तपवू पाहील,

तर त्याचा अुत्तमपणाच लुप्त होतो ना?' द्विगुणनं आपला भलेपण मन् बुरेपणा दांही अलगवतला केलेच. संभाळलेल्या त्यामुळेच त्याचं भलेपण किंवा बुरेपण कोणापासून लपलेलं नाही. अुपहा मामला सगळा त्याच्यात. दोन व्यक्तिमत्त्वं आहेत आपल्यातल्या चांगुलपणामुळे तो लांकांना गरज पडली तर मघत करतो. पण बुरेपणामुळे तो बुमचांचा द्वेष करतो. त्यांच्या दुर्गुणंवर बोट ठेवतो. स्वतः चांगला वैभव शाली असूनही तो बलरामच्या मदतीसाठी त्याच्याकडे आला. त्याच्यातल्या चांगल्या माणसाने बलरामच्या पत्नीन दिलेलं भोजन खाल्लं अंन् वाईट माणसाने आपल्या स्वयंपाक्यानं बनवलेले पदार्थ खाल्ले. त्याच्यातल्या चांगल्या माणसाने रिकसातून सहाऐवजी तीनदाच जेवून अपास साजरा केला, असं यामुळेच बलरामला धन प्राप्त झालं, यां कारणानंच 'धन मिळणं' याला 'योगायोग' म्हणणं गैर आहे."

राजाचं मीन धंश वरण्यात मफल झालेला वेताळ पुन्हा प्रेतासह गायज होऊन झाडावर लटकू लागला.

साष्टांग - नमस्कार

बनिया हे छिमुद्रतावरचे एक गाव. एकदा मोठे वादळ होऊन बाबांनच्या मत्वाच परांचे तुकतान झाले. श्याम नाबाच्याएका मनीज शेतकऱ्याला आपले घर दुरुस्त करणे आवश्यक झाले. आपसापसच्या लोकांकडे मदत मागितल्यावर मद्रास मिलाळा की. 'पैसे थ्याजाने देणाऱ्या जमनकडे जाऊन त्याने मदत मागावी'.

श्याम घमनकडे येला, अन् हजार रुपये कर्जासु मागितले. त्याचकडे आपादस्ताक पाहून घमनने विचारले 'श्यामच ना तू' मला ओळखतोस तू' त्याचा सूर चेष्टेचा होता.

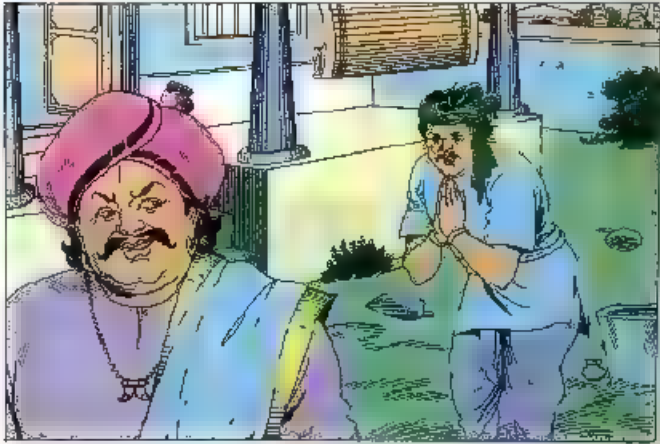
"आपणाला म ओळखणारा मध्यात पोणी तरी अक्षेज का" श्याम जाणला "मला वाटले ओळखत नसावाक्ष. कधी इरुचावर विसलास किंवा मलावाचितारी आपण एकमेकांसमोर आलो, तेव्हा मला कधी नमस्कार केलास? कधीस नाही. तू तर एक तंबरचा घमंडसोर!" जमनने असंतोष दर्शविला.

"नकळत चुक घटती हातुत" म्हणत श्यामने त्याला नमस्कार केला.

"हो मला नमस्कार करण्यासाठी तुला वादळ कायची गरज पडली ना. असा नमस्कार तर सर्वत्र करतात. पण मला तुझी घमंड विणव्याची आहे. मला मला चांगला साष्टांग नमस्कारच कर." घमनने खाशा केली.

जमनची इच्छा पूर्ण करून त्याच्याकडून हजार रुपये घेऊन श्याम नेथून निघाला. पण वरद एका झाडाखाली खुपा राहून हे सर्व पहात होता. श्यामला अडवून तो म्हणाला, 'श्री, श्री' कर्ज मिळतण्यासाठी साष्टांग नमस्कार केलास न'.

सावर श्याम म्हणाला, 'आचा माझपाकडून कर्जवसुली करताना एकवाच काय, पण पण पुन्हा मला साष्टांग नमस्कार घालायला लावीन जमनला पडानच रेडा न'."

स्मृतिरिक्ताचावर सद्दल - १३

भारताचा प्रवाळमय स्वर्ग

ब्रह्मोत्तर - भीम नायर ♦ विश्वरूपा : गौतम सेन

कोची (केरळ)च्या पश्चिमेला दीगवे ते चारवे किलोमीटर अंतरात असली स्वारायत लक्षद्वीप वसलेले आहे. ही बेटे सगळ्या दुसरी प्रवाळद्वीपे भारतात नाहीत. पवाळ म्हणजेच पोवळे.

संशद्वीप ३६ बेटांनी बनलेला एक खोदसा द्वीपसमूह आहे. हा भारताचा सर्वोत अहान केन्द्रागतित प्रस्था लैय. लू दजी जाला १९५६ मध्ये मिटाला आणि १९७४ मध्ये पाला 'नक्षत्रांग' हे नावाभिधान प्राप्त झाले. त्याजुनी याला लक्षद्वीप, अम्बोदीव किंवा मिनिस्त्रिय बेटे असे म्हणत जमत.

या ३६ पैकी फक्त १० वर मानव वाती आहेत, ही बेटे म्हणजे अम्बोले, अंबोत, अगावि, बिवा, केतलान, कछलत कथेति ककरती, विणपलत आणि शिनिपरीव.

अगदी पथम केरळचे गलिवासी डये पोचले. गोष्ट अशी की केरळचा शेवटचा शासक केरमान पेरमाळ केळा मुस्लिम धर्म ग्रहण करण्यासाठी मक्केकडे रवाना झाला, तेव्हा त्याची समस्त घालुत परत आणण्यासाठी कणनूच्या राजाने वायली माणस पाठवली. पण वाहज खडकावर धांपटयामुळे त्यांना परत यावे लागले.

परत येताना या लोकांना समुद्रात अनेक रमणीय बेटे दिसली अन् त्यांनी लावकृत राजाला सांगितले. राजाने पोचणा दिली की ते प्रजासम या बेटावर जाऊन येता वस्तोत, त्यांना ते कसत कसलेली मधीन फुकट मिळेल, 'फन्तु आता नव्या धोड्यामुळे असे शाढळले आहे की शूष पूर्वभासुनच भारतनिवासी तेथे राहून असत, तेथे प्राचीन वृद्धमूर्तीही सापडल्या आहेत.

अगदी पथम अम्बोले वेळसर जस्तो झाला हे बेट तीन कि.मी. लांब व १.६ कि.मी. पेशा चौबे अधिक रुब आहे. अम्बोलेनिकरीत जराणीस धवतव व वेरळावरील कन्यापासुल सुंदर छद्मा बगवनात 'थाल शिल्पकर पोवळी व दगडेंकर सुंदर तर्कितका कन्यासमूही प्रपेद झाले.

अगावि हे लक्षद्वीपमधील

सर्वात अधिक भुज द्वीप आहे.

हे या द्वीपसमूहातील सर्वोत

पश्चिमेकडील बेट. एप्रिल

१९८८ मध्ये मुख्य भूमि व

लक्षद्वीप बेटे पाचव्यामध्ये

विधानसभा सुरू

झाली विमान

अड्डा अगावि

वर आहे.

अग्नीपचा एक नावासी

© Anna Elumil, Sheralia Vidyashan, 1995

अन्तर्गत अगान्तिच्या अटोरेस मध्ये सर्वत्र अगोदर
पैथील रहिवाशांनाच मुस्लीम धर्माची दीक्षा घेतली आज
नवाबोघ्या ४९,६८० लोकसंख्येतील ९४% इस्लामची
अनुयायी होते.

मुस्लिमधर्म लक्ष्मीनगमधे बसा पोचला? असे मानले जात की, एक मुस्लिम मंत्र हजरत अलीदुला वाना महम्मद पैगंबर स्वप्नात दिसले, त्यानी दूर देशात जावून त्यांना क्षमेप्रकार करायची आज्ञा दिली

दृग्गता अभिप्लुता पादाभास वस्तु निवर्तते. परन्तु
वादक होमून जहाज बुढाले. एवम् फलोच्या आधारात्
तर्कत इत्यन साहेब अर्म्मावित येमून पांचलं

अस्मिन् धर्मस्य कस्यापि मफलं न जायते न च जलज्या वेदोक्तं शैले आभिः अन्धोत्तरं क्वरति अत्र न चोपेक्ष्य रतिदाहानं त्वंभिः भावस्य धर्मस्य दीक्षा त्वंभिः त्वंभिः मूल्यं अन्धोत्तरं मद्योदयानं, त्वंभिः क्वरं त्वंभिः जन्म मक्षिदीतं जाते.

मन्दोत हे लज्जुपुत्रं सवंत मठि केर असून ते पूर्णतः
नारायणाच्या आज्ञांमगे आज्ञावस्तुने मध्ये, ह्याच्या नारायणाची
बंगेवरी होअच शक्त नाही

नदीद्वीपको राजधानी कवरवि हे अम्मेनि आणि
अन्नेत्रे वांछ्यामधे आहं. हे मता कि.मी लांब अ जवळ
जवळ एक कि.मी. रुंद आहे. लक्षद्वीपचे हे सर्वात

अधिक विकासित जेत होय मध्यभूमिच्या लोकांची सर्वांत अधिक लोकसंख्या याचरच आहे. सरकारी कन्या व सरकारी कर्मचाऱ्यांची घरेही येथेच आहेत.

कवरतीचे वारागीर फारज कृष्ण आहेत याचे प्रमाण
महादेव देवराज कृष्ण मूर्ती ही जन्मशालीचे आहे

समुद्रातून बाहेर आलेल्या तपकड्याखरील
सुंदर कोरीवकाम. अजरा मशीद

५५ मशिदीमधील सर्वात अधिक प्रेक्षणीय आहे. मशिदीच्या छतवरील अंतर्ला भाग समुद्रात वाहून बालेन्मा लाकडावरून बनवण्यात आलेला जवळ सात लाख सुंदर बोरीलेकाम केलेले आहे. हे काम अकरावें हिंदूचा व बाहीर रंगीनी रंगवलेले आहे. येथील विहिरीच्या पाण्यात रंगवलेले नृत्याय्यानी शोषित आहे. जेव्हा नसणतात.

वर्तमानियां दक्षिणेत अक्षिणं वेलोनिं चैत्, यथा अथ
तोयं 'वेलेनिं' मूढान् समत्, अदस्तान्तं दृष्ट्वा अत्रातरे
येषां यथा मागावरं है वेत्त येते ते कां विंशति
छद्मसासाला समुत्पत्ता अक्षिणं आह, कर्तव्यन्या
आसारा दीनं ते आहत्त- चैरियम्, तिलसम् आनि पित्त
पंतिला 'पंतिपिप्पि' अतोही म्हातान्, तीन् वेलोनि
हे सर्वान् समतीये चैत् आहै, को द्वाणवन् हा एक अत्रात
अहं आहै वाही सांसीही अतोय वेत्यप्रकृतं पीच्
शब्दात्, काण् अतरेये ५० मीत्तं चैत् पेल्लेन चार
वाये जावते, पक्षीपिप्पिचर एकाम् गवायन् पातोह्वा
अभक्त नक्षीन् हज्जारे पक्षो भवन् 'मुष्यत्' टिप्पि
जातोये तौरे रहतान् पंचांति दी टिप्पे आवाज द्वावर
एकयोः

दोन प्रकारच्या टिप्पण्या- सूची व 'नोंदो' येथे बरी
पासतात त्या जाणली धरलो रती निन्ना चक्षुषावर
बनवतात मोडल्या रती-बंसी शिफत्यां पासून बनवतात

ही परही मोठी आर्थिक दिसनात. अंही कॉंबोडियन
अंदाजान्या बाकागुची परंतु कज्जा भुषा टिकत्यांना
असतात कमीनि व अंशेन्चे रहिवासी ही अंही आवडोने
खानात. अंही पोटा करण्यासाठी हो माणम पड्यापिनीवर
वेता असत परंतु आता हे टिक्कभ सरकारने पड्यांचे
अभयारण्य स्तुक्व घोषित केले आहे.

या टिप्पण्यां संख्यांना जाणव्याच भार्गवदास नाट्यात
कारण 'हूब' माहावि कळप जेथे पाहत असताना, तेथेच
हवेत या टिप्पण्या खोना पडण्यासाठी तयार असतात.
टिप्पण्यां भोळकट बहून कळपांमधील माशांचा पत्ता लागतो.
मिनित्राय हे लक्ष्मीपूजेसाठी दक्षिणेकडील कै.
सेधील निळा निळा समुद्राचा धूप विधान व खोल आहे
(लहान जहाजे सहजच तेथे प्रवेश करतात).

लेखाया अन्तर्गतीलं महान् दुर्दैवलेन यापेक्षलं मासं
 पोनां यान्तं। मासार्थीयला 'रिश्वधं वे' धरो म्हाकलं ततो
 व्हाण क्खीलं धूय माणे पक्कयतायतो न्हाकलं। नाय
 वेळ समुदायक्य व्हाक उक्तात, आज्झी परिस्थिती
 जवळजवळ नशीबो न्हाई. पूरुष धाय मासे पक्कय
 साई विंहा नावाडी म्हाकल ज्हाज्जाकर मासे करतात
 यत् वेळाय श्रुतीचो वेळो जात अकल लिखा
 करतात। हेतुन यमुनीची काम उर हुकान
 कश्यमपील कामेस

मिनिक्कोपच्या ओढांशी वेवस्थित व कोलीपावस लक्षटोपच्या इतर रहिवाशेपेक्षा निराळी आहे.

येथील पुरुष जीव व येी शर्टीम घालतात व सिया गळ्याशी मुल्लं धाडतात. वेलेलं जाल रंगाचे जेणे घालतात त्या सोब्यावर पंढरा विद्या काळ्या कपडाचा कुकळ बांधतात. लहान मुलीही खोब्याला काही न ओछना रंगत गल्लीत. बाकीच्या वेधवरून पुरुष लुंगी वापरतात व सिया वर केशिया केलेला तंग कलज्जर व खाली कांती नावाचे एक वस्त्र गुळटंगत. ते नीम बांधलेले रहावे म्हणून नमरेला पड्डा बांधतात.

मिनिक्कोपचे लोक सज्ज भग्न जालतात. बाकीच्या व्हंदावर सुखतर सत्पाळीं खालती जाते.

असे मानले जाते की मिनिक्कोपच्या लोकांचे पूर्वज भुजराष्ट्रातून हवे येऊन राहिले होते, त्यांच्यातल्या बहुतांशी लोकांना 'उरळ' म्हणतात. हा शब्द लहूया 'गोबुर' चा अपभ्रंश असावा. अधिकांश घरकुल खाटल्या समस्ये एक होण्यात असते.

त्यांच्या परंपरागत नृत्याला 'डंशी' म्हणतात अन् ते गुजरातच्या 'चाविया रस' सारखे असते.

बाकीच्या लक्षटोपप्रमाणे मिनिक्कोपची समाज

व्यवस्थाही मातृप्रधान आहे. स्त्राले वंश व उत्तराधिकार आर्कडून चालता. बाकीच्या भारताच्या तुलनेत येथील समाजाला निराव स्थान उच्च आहे.

लक्षटोप भरील सिया

वेवीचे लवा मुन्व हे देशाने कलाठ (ताडी कावळते वरुन मिनिक्कोपचे सजीत जुने रहिवासी बाणले जातात.

सदाबहार

विशालपुरमध्ये जावकि नावाचा एक तरुण होता. तो खूप मेहनती असून नवीन काही शिकवले तर घसापासून शिकत असे. कधीही कोणावर रागावत नसे तो. नेहमी हसनमुख असल्याने लोक त्याला 'सदाबहार' म्हणत असत.

या गावात प्रारब्ध नावाचा एक धनिव वैद्यराच्या सल्ल्याने हुतापालत म्हणून रहायला आला. खूप आजारी पडून मृत्युमुखालून नाचला होता तो.

प्रारब्धने गावात एक मांडस घर भाड्याने घेतले. एक स्वयंपाकी अन् एका हलक्या गड्याचीही सोय झाली. गावचे प्रमुख लोक राज त्याला भेरायला येत असत अन् थोडा वेळ गप्पा मारून निघून जात.

परंतु प्रारब्ध नेहमीच फत्तर्यासरी काळजीत असे. गावच्या एका प्रमुखाच्या ही गोष्ट लक्षात आली तो म्हणाला, "आमच्या

गावात जावकि नावाचा एक तरुण आहे. नेहमीच संतुष्ट असतो तो. त्याला जर आपला आपल्या घरी कामाला ठेवून जेतसंत तर त्याच्या बुद्धिमत्तपणाच्या आपणावरही बागला परिणाम होईल."

प्रारब्धला हा सल्ला बरा वाटला आणि त्याने जावकिला गांकरील ठेवले. त्याचे काम इतकेच की - नेहमी मालवाबरोबर राहून त्याला लमलेवरले पहाणे. जावकि तन मनाने प्रारब्धची सेवा करू लागला. कोणीही आले तरी त्याच्या कर्तव्यक्षतेची खूप तारीफ करत. इतके मारे हाजुनही प्रारब्धचे 'प्रारब्ध' बदलेना. त्याची विन्ता अशीच राहिली. तो एकदा जावकिला म्हणाला "पाहिलस, सर्व प्रकारची सुख हात जोडून ब्रुमी आहेत, पण काय उपयोग? मी नेहमी पु सीन असतो. बराही विश्रस्ती व पैता तु कष्ट करत राहूनही नेहमी हसनमुख असतोय

तुम्हा तूनीच रहस्य मला कळेल.”

या अंगात सर्वत्र आनन्दच तर भरला आहे, पण आपण तुम्ही, असंतुष्ट का अमता, हेच समजत नाही मला. 'दुख काय असते हे लहानपणी मलाही साहीत नव्हतं. माझ्याजवळ सुठ्ठावीला केवळ शंभर रुपये होते. इतक्या धोड्या घाडवलातून मी व्यापार सुरू केला. आज मी करोडपती आहे. आजारी पडतो आणि वैद्याच्या सल्ल्याने या गावी आलोय माझे बुद्धीची तिकडे माझा व्यापार संभाळून आहेच त्यांनीच मला एकदमाला इथे पाठवलेय संगत काही आहे, पण एकाचाच आहे न मी इथे? माझं आपलं असं काणी इथे नाही मग कसं संतुष्ट राहू मी? काळजां तर वागणारच.”

१८

यावर हसून चार्वाक म्हणाला

“आपल्याला तर यांचाच आनंद वीराघला हवा आपण तिथे नमलात तरी आपली माणसं सुरळीतपणे व्यापार संभाळून आहेत. आपण इथे स्वतः साठी हवा तितका खर्च करू शकत आहात.”

“पण आपल्याच लोकानी आपली सेवा केली तर मिळणारं सुख खास असतं.” प्रारब्ध बोलला

“दररोज आपण मला दहा रुपये देता, पण तिकडे पन्थकजण हजार रुपये मिळवत जसेल न? अन् हो पण आपलीच कमाई झाली क?” चार्वाक समाधान करत म्हणाला

“पण फक्त दहाच रुपये घेणारा जेवढा नवी मला मला तर असा माणूस हवा की जो हजार रुपये घेईल. माझं दुख हंच की माझी इच्छा पुरी होत नाहीय.” प्रारब्ध बोलला

आता औरत हसत चार्वाक म्हणाला, “सहजाच जगत सेवक वृत्ति ही सर्वात नीच वृत्ति आहे ज्यांना दुसरं काहीच जमत नाही तंच असलं काम करतात पैसा जवळ असला तर दुसऱ्याकडून आपली कामं करून घ्यावंसं वाट लागतं. आपणासारख्या धनिकांची सेवाचाकरी व्यवस्थित होणं हे माझ्यासारख्या सेवकांनरच शक्य आहे आपले स्वतःचे समर्थ असणारे लोक हे काम पाळिले करतात?”

प्रारब्धला या गोष्टीचे वाईत वाटं, की तो महाभारत, रामायण इ. ग्रंथ वाचू शकला नाही चार्वाकला वाईत की असे काही वाचणे म्हणजे आरामात असणाऱ्या लोकांचे काम आहे. ‘स्वतः ना विश्रान्ती मिळत नाही’

चांदेबा

याचाच आनन्द वाटे त्यांना प्रारब्धने दुःख असे की - आपल्याला एका भयंकर व्याधीने ग्रसले आहे चार्वाकचे म्हणणे असे की इतक्या मोठ्या भयानक रोगातून बाचून प्रारब्धला आता मराम करायची संधी मिळत आहे.

चार्वाकजवळ प्रारब्धच्या प्रत्येक प्रश्नाला योग्य उत्तर होतं. आपले दुःख विमरण्या ऐवजी प्रारब्ध आता चार्वाकच्या आनंदाबद्दल त्याचा हेवा करू लागला, चार्वाकचा हसरा चेहरा पाहून त्याला इप्पट दुःख होवू लागलं एक दिवस त्याने हे सत्य गावपुरुषांना सांगितलं, सैक्य एक प्रमुख म्हणाला “मग तर आपणाला संताप नेणारा मार्ग सापडलाच म्हणून समजा आपण रोज त्याच्यावर रागावत रहा; आपल्या बोलण्याने त्याचे मन दुस्तवन रहा मग त्याच्या चेहऱ्यावरच हसू नाहीसे झाले की आपले दुखणं नाहीसे होईल.”

तेव्हापासून प्रारब्ध चार्वाकला अग्रीचच शिष्या वेवू लावला; रागावू औरतू लागला. पण चार्वाकवर त्याचा काहीच परिणाम झाला नाही. शेवटी प्रारब्ध त्याला जसेही म्हणाला की तू बेशरम आहेस, कुत्रा आहेस

पण नेहमीप्रमाणे हसून चार्वाक आपल्या कामात मसल राहिला, आणखी एकदा प्रारब्ध त्याला ‘हुकूर’ म्हणाला, एकदा ‘रेडा’ म्हणाला, नंतर एकदा ‘गाडब’ म्हणाला तरीही चार्वाक हसतच राहिला अन् मनातल्या मनात कुत्रा प्रारब्ध त्याला म्हणाला, “मी तर तुला इतक्या शिष्या देतो तरी तू कसा काय हसू शकतोस?”

‘कुत्रा हे विश्वासूपणाचं दुसरं नाव आहे

चांदेबा

हुकूर वराह तर दशावतारांपैकी एक रेडा, गारुड अत्यंत संवाधवी अमनोमत मला तर वाटलं की, आपण माझी सगुती करत आहात, अन् सुखीन सुखी होणं ह्या मर मानवाचा स्वभावच न.” चार्वाक हसत उत्तरला

आता मात्र प्रारब्ध हतबुद्ध झाला, त्याचं निश्चय केला की, कोणत्याही स्थितीत चार्वाकचा आनन्द नष्ट करायचाच, धूप विचार केल्यावर त्याला एक अुपाय सूचला, आनापर्यन्त चार्वाकला तो फक्त एकान्तातच शिष्या देत असे कितांही शिष्या दिल्या तरी जोवर इतर कोणी एकत नाही, तोवर लोक आहेत, पण इतरांच्या उपस्थितीत शिष्या साठ्या लावल्या तर आनंद स्वभावाचा माणूसही अग्र बनेल; त्याची सहजकृती संपेल, आपला हा अुपाय अमलात आणण्या

३०

साठी त्याने चार्वाकिला गावधमुखांच्या शुपस्थितीत तोंडाला येईल ते बोलून घेतले. शिब्या दिव्या, अदमातकारक शब्द बुडारले; तरीही चार्वाक हसतमुखाने आपले काम करत राहिला. यामुळे प्रारब्ध जास्तच भडकून आणखी शिब्या देत राहिला.

चार्वाकने शिब्या म्हणू नये. पण यामुळे मय्यवान भावाचा एक प्रमुख मात्र नाराज झाला. तो चार्वाकाला म्हणाला, "हे तुला इतक्या शिब्या देत आहेत, अन् तू गप्प आहेस" काम सोडून का जात नाहीस तू? मी तुझ्या बागी असतो, तर माशा मुंडाळून केव्हाच निघून गेलो असतो."

"मी फुकटात धांडव काम करतोय? पैसे घेतो ना? चार्वाक हसत म्हणाला, अन् झगमग वावून पुन्हा म्हणाला. "हे माहेज माझ्या कामावर खुश आहेत, शिब्या देत आहेत पण काम सोडून जायला सोमिनल का मसा त्यांनी? शिब्या अंगला थोड्याच विकटतात? त्यांनी काम सोडायला न मागता आपण ते सोडून दुसरीकडे कामाला जाणं अधर्म होईल."

यावर मय्यवान काही बोलणार, इतक्यात

त्याला धांडवन प्रारब्धच म्हणाला, थांबा, माता मला कळलं की हा 'सदाबहार' का आहे, नेहमी हसतमुख केसा रहातो. हा प्रत्येक विषयातून 'मल' तेवढ पहातो अन् 'दूर' सोडून देतो, जे काम करत. जे आपली जबाबदारी मानून करतो. त्या कामाला तो 'परोपकार' मानत नाही, जमेल तितक तो करत रहातो. आवश्यकतेपेक्षा तो जास्त अपेक्षा ठेवत नाही कुणाकडून, आपल्याजवळ मसेल त्यांत मानान्व सध्दतो, जे नाही, त्यासाठी दुःख वाटून घेत नाही; त्यासाठी अर्गोव धावपळ करत नाही, आणि म्हणूनच तो 'सदाबहार' आहे, हसतमुख आहे, नित्य सतुष आहे. त्याच्यासारखे रहाणं इतरांना बहुधा जमणार नाही पण त्या विशेष प्रयत्न काय? शान्त प्रत्येकाच कार्य आहे, अर्थ आहे त्यामुळेही चिन्ता काहीही करी तो बू शकेल."

यानंतर मात्र प्रारब्धने चार्वाकाचा आनन्द भिडवायचा कधीही प्रयत्न केला नाही, आपली चिन्ता आपणच कशी कमी करावी याचा सतत प्रयत्न करत राहिला, अन् काही मय्यदियन्त त्यात यशस्वीही झाला.

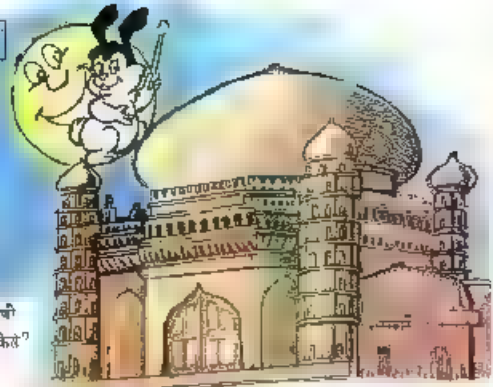

40

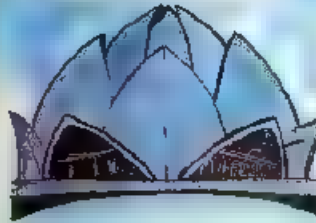
चांदोबा

सोनेरी क्षण - ७

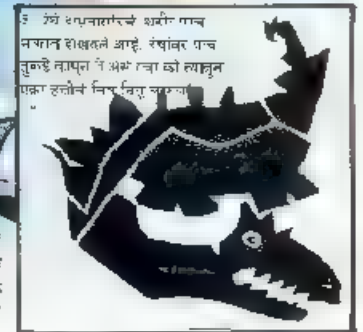
१. ही चिन्तापुरच्या एका सखन् राजाची समाधी आहे. हिचे बांधकाम कोणी केले? हिचे वैशिष्ट्य काय?

२. आसामच्या एका लहानश्या गावात सप्टेंबर आक्टोबरमध्ये चांदणी नसलेल्या अन् धुके दाटलेल्या रात्री काही पक्षी कुठे थोडा जरी प्रकाश दिसला तरी त्या दिशेने क्षेपझूच पडतात अन् काही दिवस त्यांच्या हालचाली अगदी नियुक्त्याच घडनात. आजपर्यंत असे का पडरी बाधा कोणांना शोध देऊ शकले नाहीत ही घटना घडणाऱ्या गावाचे नाव काय?

३. कमलपुष्पाच्या पाकळ्यांच्या आकाराने अननस ही दयारच विहीत आहे. तसे हे एक चार्वाकान्वित आहे. एका परिशिष्ट वङ्ग्याने त्याफलेल्या अत्याधुनिक घमशिते हेममिंदर संशोधित आहे. या घमचि नाव काय?

4

तीन सोप्या टप्प्यांनी गेंड्याचे चित्र काढा

सोनेरी क्षण - क्रमांक ६ शुक्ते

१. कपिल कंपक याने आपले पादक आर.यु.आर. वर
प्रथम रोलॉट शिफारस करून घेतला

२. संपूर्ण आगगाडीच्या वाक्यातून संपूर्ण संपूर्ण
लोखंडेवतचे हे संपूर्ण संपूर्ण संपूर्ण संपूर्ण

३. रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट
रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट

४. रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट
रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट

५. रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट
रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट

६. रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट
रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट रोलॉट

५. शिवाजी महाराजांच्या सिंगापूरचा अपवाद म्हणजेच ६. स.
१००० ते वर्ष. कारण १००० ते १००० आणि १००० ते १००० वर्ष
असले

६. गौडा जमनीत जास्त किती भरता येईल तो मगोडा
सालबंदीसाठी बाहेरून तिथ्यावर एक रेश जोडनेला
असले. तिथ्या 'वेलवेलीत लाईन' असे म्हणतात. पाणी
या रेशेच्या वर जाऊ नये

७. राखसी सामक्याने गवे फ्रॅक्चरलॉट रोलॉट, तर ते
चुक आहे. हा राखसी निर्माण करणाऱ्या वैज्ञानिकाचे
नाव 'फ्रॅक्चरलॉट' आहे

सोबोदुसूचा दिवाळ

१. १४ फेब्रुवारी २०२० रोजी सोबोदुसूचा दिवाळ
२. १४ फेब्रुवारी २०२० रोजी सोबोदुसूचा दिवाळ
३. १४ फेब्रुवारी २०२० रोजी सोबोदुसूचा दिवाळ

अर्जुन इंद्राकडे असताना रोमश नावाचे महर्षी
तीन्ही लोकी संचार करत स्वर्ग लोकी
पोचला. इंद्रासिंहासनावर अर्जुनाला बसलेला
पाहून त्याला फारच आश्चर्य वाटले. त्याला
वाटले की, 'याने मोठी तपश्चर्या करून या
सिंहासनावर बसायची योग्यता प्राप्त करून
घेतली असावी.'

महर्षीचे आश्चर्य पाहून इंद्र हसत
म्हणाला, 'मुनिवर, हा अर्जुन साधारण
मानस नव्हे. पूर्वी जन्मी तो वर नामक महर्षी
होता. नारायण नायक महर्षीबरोबर याने
हजारो वर्षे तदिका वनात तपश्चर्या केली.
अशी नारायण हे पूर्वी जन्मी कपिल महामुनी
होत. तेच तर-नारायण आता भूभार हलका
करण्यासाठी अर्जुन आणि कृष्ण रूपाने जन्मले
आहेत. पाताळाचे निवात कवच देवांचा
सत्तावीत आहेत. अर्जुन त्यांचा नाश करील,
यासाठीच त्याला इथे बोलावले आहे. आता

तुम्ही भूलोकात आरुन काम्यक वनात
रहाणा या धर्मराजाला सांगा की, अर्जुन
स्वर्गलोकात नृत्य गायनाचे शिक्षण घेत असून
सुखान आहे.'

रोमश महामुनि, इंद्राचा निरोप
पोचवण्यासाठी भूलोकाकडे निघाले.

व्यासांनी धृतराष्ट्राला सांगितले की,
अर्जुनाने स्वर्गलोकी पोचून दिव्यास प्राप्त केली
आहेत. धृतराष्ट्र संजयला बोलावून घेऊन
म्हणाला, 'आता दुर्योधनाच्या दुर्मुखीमुळे
कायकाव आपदी येतील ते पाहूया. निचर्या
प्रजेला कायकाव वास थांगवा लागेल. कुणास
अडक ! धर्मराज अर्जुन यांच्यात तीन्ही
लोकी विजय मिळवण्याची अस्ती आहे. आता
साध्या पुत्राचा मृत्यु निश्चित आहे,' त्याचा
स्वर फार दुःखी होता,

'यश अतिशयोक्ति कुळोच नाही,
द्वीपवीला सभेत आणून सर्व प्रकारे निचा

पांश्वेच्या तीर्थेकरा

अपमान केला गेला. दुर्गाधिनाने आपली मांडी गूथडी करत तिला आपल्या मांडीवर बसायला मुचकत ती एका राज्याची महाराणी आहे, याचे भान त्याने ठेवायला हवे होते श्रीमाने त्याची मांडी फोडायची केलेली प्रतिज्ञा याब्यच होय. दुःशासनाने तर निवे केस धरून तिला घरसमेत खेचून आणले, दांगांना अचकट विचकट भाषा वापरली. कणनिही त्यात बरच घातली दुःशासनाने तर मंतर अगची ताच झोडून तिच्या तिला नम्र करायचा प्रयत्न केला हे सर्व बोलु असतांना खुद आपण, विदुर अन् पितामह यांच्यासह नुसतेच बसून राहिलात. श्रीमाने पुन्हा एकदा प्रतिज्ञा मुद्दाली शेंबटां श्रीकृष्णाने तिची लाज राखली, या पार्व्वभूमीवर आता पांडवांना सूड घ्यायचा मसेल अन् आपल्या पुत्रांचा वध

करायचा असल, तर त्यात आश्चर्य काय ?” संजय बोलला.

धीम्यानी धर्मराजाला सड्डा दिला की अर्जुन परत येईपर्यंत पांडवांनी तीर्थयात्रा कराव्या. त्याप्रमाणे धर्मराज द्रौपदी व बापच्या बंधूंसह यात्रेला निवणार होता, इतक्यात महर्षि रोमश तिथे पोचून म्हणाले, “मी इन्द्राच्या सुधर्म सभेत गेलंय होतं, तेथे अर्जुनही इन्द्राबरोबर त्याच्या सिंहासनावर बसलेला होता तो दृश्य पाहून मला आश्चर्य साटले इंद्राने माझ्याकरवी गिराप पाठवला आहे की, अर्जुन तिथे सुळात आहे या कामामाठीच मी इथे आलेय, इन्द्राने त्यांना अनेक दिव्यास दिलीत, आता चित्रसेन गंधर्वांकडून तो नृत्य-संगीताबं शिक्षण घेत आहे, तुम्हां तार्थयात्रा कराव्या अशे इन्द्राची इच्छा आहे मी स्वतः यापूर्वी दोनदा तीर्थयात्रा केल्या आहेत, आता तितक्याच तुमच्याबरोबर करीन.”

हे ऐकून धर्मराजाला फार आनंद झाला. अर्जुन ज्यासाठी गेला, तो अदेश सफल झाला. ज्या तीर्थयात्रा करावची त्यातो इच्छा होती, त्याच करण्यासह इन्द्राकडूनही संदेश आला, तीर्थयात्रेला निघण्यापूर्वी त्याने आपल्या बरोबर असलेल्या समुदायापैकी काहीजणांना हस्तिनापुरला अत काहीना दृपदाकडे पाठवले. इन्द्रसेन आदि ज्यांच्याजवळ आयुधे, कसब आहेत, अशा थोड्यांनाच आपल्या बरोबर राहू दिले

तार्थयात्रा करत करत पांडवांनी गीरसी, कन्या, गोतीर्थ, बाहुदा नदी तीर, चिवेणी, गन्दा क्षेत्र अदि तोषांनि दर्शन घेवढे आणि

अगस्तींच्या आश्रयात जाऊन त्यांची कशा श्रवण केली.

मणिबंत तारात इतल व वातापी नावाचे दोन भाऊ होते. ब्राह्मणांचा प्रथम पाहुणचार करून नंतर ते त्यांना साऊन टाकत असत वातापि बकरीचे रूप घेई अन् इतल त्या बकरीला भाऊन ब्राह्मण अतिथीला मांस खावला घाली खाल्ल्यानंतर तो म्हण ‘वातापि, बाहेर ये’ मग वातापि ब्राह्मणाचे पोट फाडून बाहेर येई अन् ब्राह्मण मरून जाई. या सर्व ब्राह्मणांज वळवे धन हे बंधू गोळा करत.

अगस्त्यने महाभूमिने विदर्भ राजाच्या कन्येशी लोपामुद्राशी विवाह केला. तिच्या इच्छा पूर्तीसाठी घन जमवायला तो बाहेर पडला तो प्रथम तीन राजाकडे गेला, पण त्यांना धन देण्याइतकी त्यांची प्राप्ती नव्हती या तीन्ही राजांचा अगस्तीने धन गोळा

करण्यासाठी बरोबर घेतले, त्याला मंतर कळले की मणिमंत नागरीक वातापि व इतल यांच्याजवळ अपार धन आहे. ते मागण्यासाठी तो त्यांच्याकडे गेला.

इतलने तेद्वनीप्रमाण वातापीला बकरीचे रूप दिले अन् तिचे मांस अगस्तीला खावला घातले ते साऊन अगस्तीन देकर दिला इतलने हाक मारली, “वातापी, व बाहेर” अगस्ती म्हणाला, “जाता खातापि राहिलाच कुठे! मी तर पचवून टाकले त्याला.” इतलचा चेहरा पांढरा पडला, त्याने अगस्तीला व त्याच्याबरोबर गेलेल्या तीनही राजांना घन देऊन पाठवून दिले

धर्मराजाने अगस्तीची ही कहाणी ऐकली एकदा विध्य पर्वत सूर्याला म्हणाला “तु का नेहमी फक्त मेरुपर्वतच्याच भावने फिरत रहातोस ? मी तर व्याच्यापक्षाही मोठा आहे. माझ्याभावेची फिर तु”

मी हाकल व मम विरचयन'चीही मिरत नाही. हाकलासाठी 'मम' कालाने मी फिरत असतो." सूर्याने ज्ञानिले.

विंध्य बिडुव सूर्य-चंद्र व अन्य ज्ञातांच्या बाबतीत अडथळा असून विस्तृत होऊन अज्ञा राहिला. त्यामुळे सारा लोक अंधारमय झाला सर्व देव अणस्तीकडे जाऊन विनवू लागले. मुनिवर, आपला शिष्य विनव याने सारा लोक स्ताम्बस्त करून टाकला. त्याला ज्ञानत्वा कावूत आला ना."

अणस्ती सोपाबुद्धासह विंध्य पर्वताकडे जाऊन त्याला म्हणाले, "मी एका मुख्य कामसाठी दक्षिणकड चाललोय, तू बघितून मूर हो." तेव्हा सूर्यांना वाट बेट विनयाने त्यांना साहाय्य नमस्कार केला व वाट दिली. अणस्ती म्हणाले, "मी पण वेदवर्षित तू

अज्ञाच पडून रहा." बागेतून वळिनेकडे गेलेले अणस्ती परत आले बाहीत; वन विनयानेही आपले डोक उचलले नाही.

कालकेच नव्याने रसस्य समुद्रात रहात असत, रात्री मृषीक येऊन ते बाह्यतांका छळत समुद्रात जाऊन देव त्यांना माक शकत म्हणत, शेवटी ते अणस्तींना शस्त्र घेले. तेव्हा हा मृषींनी समुद्राचे सर्व पाणी एकाच पोटात पिऊन टाकले, आता कातकेय बाहेर आले. देवांनी त्यांच्याशी युद्ध करून गेले. त्यावेळी सुकलंला तबुड भगीरथने मंचा पुष्पीवर जाणव्यांतल्या पुनस जमलय आला.

अणस्तींच्या अज्ञानातून निष्ठात्प्यानंतर पांडव अनेक तीर्थस्थानी गेले. कौशिकी नदीच्या किनारी जाऊन त्यांनी विरवासिवाला जाणव पाहिला. मदीपतिकडील विवांडकाचा पुत्र ऋष्यभृंग हाचही कथा त्यांनी ऐकली.

अणस्तींच्या अज्ञानातून निष्ठात्प्यानंतर पांडव अनेक तीर्थस्थानी गेले. कौशिकी नदीच्या किनारी जाऊन त्यांनी विरवासिवाला जाणव पाहिला. मदीपतिकडील विवांडकाचा पुत्र ऋष्यभृंग हाचही कथा त्यांनी ऐकली. अणस्तींच्या अज्ञानातून निष्ठात्प्यानंतर पांडव अनेक तीर्थस्थानी गेले. कौशिकी नदीच्या किनारी जाऊन त्यांनी विरवासिवाला जाणव पाहिला. मदीपतिकडील विवांडकाचा पुत्र ऋष्यभृंग हाचही कथा त्यांनी ऐकली.

पांडव अज्ञानातून अनेक तीर्थस्थानी गेले. कौशिकी नदीच्या किनारी जाऊन त्यांनी विरवासिवाला जाणव पाहिला. मदीपतिकडील विवांडकाचा पुत्र ऋष्यभृंग हाचही कथा त्यांनी ऐकली.

वाहत वर मिळवून हजार हात मिळवते शक्तीच्या भवने आधळा होऊन त्याने सूप धुमाकुळ घातला. एकदा कार्तवीर्य परशुरामाचे पिता जमदग्नी यांच्या आश्रमात आला. ब्राह्मणाचा विध्वंस करून तो हेमधनु पकडून घेऊन गेला. ब्राह्ममात परत आल्याबरोबर त्याला ही बागमी कळली अन् त्याने युद्ध करून कार्तवीर्याला मारून टाकले. जमदग्नी एकाच असलेले पाहून कार्तवीर्याच्या पुत्रांनी ब्राह्ममात प्रवेश केला आणि सुडबुद्धीने त्याचा गळा कापून निघून गेले. यानंतर परशुरामाने एकवीस वेळा विश्वघ्नमण करून पृथ्वीने शस्त्रेय केली. अशा तऱ्हेने त्यानेही आपली सुडाची तहान भागवली.

पांडव प्रभास तीर्थ पांचव्यावर कृष्ण बलराम आणि काही यादव ही खबर ऐकून

त्यांना भेटायला आले. यादवांनी पांडवांना सोड्या वंशवासाने समितले की युद्धात पांडव नव्हीन कौरवांचा भन्त करून सिंहासनावर बसतील.

यादव द्वापकेला परतल्यावर पांडवांनीही आपली तीर्थयात्रा पुढे सुरू केली. शेवटी ते गन्धमादन पर्वतावर पोचले अन् तेथेच अर्जुनाची प्रतीक्षा करत थांबायचे ठरवले. तो महापवित्र असा प्रदेश होता, सर्व पुण्यस्थलांतले उत्तम असे पुण्यस्थळ तेथे पांडवांना नरकासुराच्या हाडांचेर डोंग दिसला.

गंधमादनवर पोचला पोचताच जोरदार वारा पाहू लागून धूळ बुडाली, सर्वत्र अंधकार पसरला अन् जोरदार पाऊस पडू लागला, जिवा चमकू लागल्या, आपल्या रक्षणासाठी ते सैरवैरा धावले, सकाळपर्यंत पाऊस थांबला, वातावरणही शान्त झाले. परन्तु पायरी बालरामाने अन् जोरदार पावसामुळे बंडीने कापत असतली द्रौपदी शुद्ध जाऊन खाली कोसळली. नकुलने झटकन तिला आधार दिला नाहीतर खालच्या दगडांपर्यंत ती ओपळली असती, तिचे मस्तक आपल्या मांडीवर घेऊन धर्मराज वरचा वेढे रडत राहिला. सर्वांनी निव्वी सेवा-शुश्रूषा केली, रस्ता दगडांढ्यांनी आणि काट्या कुट्यांनी भरलेला असल्याने पुढे जाणे अशक्य होते. तेव्हा भीमाने आपला पुत्र घटोत्कच याचे स्मरण केले. तो आपल्या राजससेनेसह तेथे आला, स्वतः जटोत्कचाने द्रौपदी व पांडवांना खांद्यांवर बसवले वक्ती सर्वांना अन्य राक्षसांनी उचलले व वेगाने ते पुढे गेले.

लागले, कैलासजवळच्या बदरिकाश्रमी पोचल्यावर सर्वजण साखात्ररून खाली उतरले. जवळून गंगा वाहत होती. सर्वांनी तिच्या पाण्यात स्नाने केली. तेथील मुनिगणांनी पांडवांना कंदमुळे फळे इ. देऊन ह्यांचा अतिथिसत्कार केला.

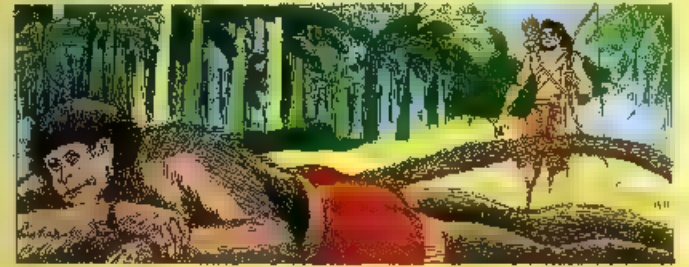
सहा दिवस तेथेच राहिल्यावर एकदा हबतून एक दिव्य सुगन्ध आला अन् ज्ञानक पांडवांच्या मध्ये भेक अपूर्व असे फूल येऊन पडले. ते अत्यंत सुंदर असून त्याचा सुगंधच सर्वत्र पसरत होता ते आपल्या हाती घेत द्रौपदी भीमांना म्हणाली, “हे मी धर्मराजाला देणार. असली फुलं घेऊन जाऊन आपण कामकपनात सुरक्षित ठेवू. माझ्या साठी जाणही फुलं शोधून आणता?”

द्रौपदीची इच्छा की पूर्ण करण्यासाठी भीम तेथून निघाला. हातात धनुष्य बाण घेऊन ज्या दिशेन सुगन्ध आला, त्या दिशेला तो जात राहिला. कोकिलांचे कुंजन, भ्रमरांची गुणगुण आणि लहान लहान धबधब्यांच्या धारेचा आवाज त्याचे मन उल्लसित करत होते. वाटेत रस्ता अडवणारी झाडे कापून दूर करत, मध्ये मध्ये आरोह्यता

होऊन तो पुढे गेलो राहिलो, एका ठिकाणी त्याला एक मोठी केळ्यांची बाग दिसली. त्या झाडांमधून बाट काढत त्याने पुन्हा एकदा आरोह्यी मारली ती ऐकून केलपण्यांचा एक कळप आकाशात उंच उडाला, त्या पक्ष्यांना पाहून तेथे पाणी असल्याचे भीमाने ओळखले, त्या दिशेने जाऊन तो एका मराठ्याच्या किनारी पोचला.

भीमाने प्रथम सरोवरात स्नान करून आपले शरीर शीतल करून घेतले. मत्त केळ्यांच्या बागेतून थोडा पुढे गेला, पुन्हा एकदा दंड धोडून त्याने सिंहनाद केला, आरोह्यी ठोकली या जंगल त्तुमान होता हे गर्जन भीमाचे असल्याचे त्याने ओळखले. भीमाची भेट होणार म्हणून त्याला फार आनंद वाटला. तो मुद्दामच भीमाच्या वाटेवर आडवा पसरला अन् आपली शोप्ट त्याने अकरा झेंड्यासारखी उंच उचलून धरली. नंतर त्याने एक टाळो वाजवून बारी दिशा तुमदुमून टाकल्या.

ते आवाज ऐकून भीम हनुमानाजवळ आला.

चान्दोबाच्या बातम्या

हमीमाठी रेडियो कॉलर

अजनात पितामहा हमीवर नजर केली ठेवता येईल तेव्हा त्यांच्याबरोबर रद्दाबा वा फिरडा तट देणार नाही, धासाठी त्यांच्या मळ्यात आता जहानशा रेडियो साधनाने युक्त वशी कोन किंवा पट्टा बंधस्थान येव आहे या रेडियोचा रिसेप्ट केंद्रावर अर्थात पर्यवेक्षकावर असणार. त्यामुळे पर्यवेक्षक सोपे होत आहे. नुकतेच अंगालच्या जवळपास प्राणी अध्यापारण्यात ससे आकळले की, एक हमीण आपल्याबरोबर, हमीचा एक कळप घेऊन जात आहे! तेव्हा एका हमीला सडक बोध पावून व त्याच्या गळ्यात असा पट्टा ओढून त्याला सोडले. सर्व हमी त्याच्या मार्गामा पात घाले. ग्रामुळे यत्न प्राणी शास्त्राच्या अधिकाऱ्याला त्यांच्यावर नजर ठेवणे सोपे झाले. सारासकार आपणपर्यंत पाव येऊ केल्यामुळे आपण कल्प्यात आला आहे. पण संपूर्ण व हमी रिसेप्टाळे हात होते त्यांच्या गळ्यात असे पट्टे बांधले गेले.

सुंदर बुट

ब्रिटी होमजोन मध्ये एक बुट ३ १०,००० अमेरिकन डॉलरला खरीदला गेला. जवळ जवळ १ ३० कोटी रुपये) बऱ्याचशा एक देशात बुटांच्या रीवाच्या स्पर्धा हो पसिद्ध झाला आहे. ओममधेच मसे खूपसे बुट आहेत की, जे खूप वेगाने पळू शकतात. येथील सर्वसाधारण एका बुटाची किंमत १०० डॉलर असते. ज्ञानपर्यंत सर्वात अधिक कि.मी.ला खरीदल्या गेल्या बुटाची किंमत ५ ६०,००० डॉलर आहे. पण बुट 'मिटी' ३ १०,००० ला खरीदला गेला. त्याची सरदी करणारा माणूस बुनाक्रेडे जवळ एमिरेट्सचा एक अज्ञात व्यापारी आहे. त्याचे म्हणणे असे की हा बुट सर्वात अधिक वेगाने पळू शकणारा आहे. सामुळेच तो असे म्हणत फिरत असतो की हा 'सुंदर बुट' असून तो त्याचा

मालक आहे.

भारतीय चित्रांना सर्वाधिक मूल्य

'राष्ट्रियकीस ऑक्शन कंपनी' ही लंडनची सुप्रसिद्ध हिताव करणारी कंपनी आहे. ऑक्टोबर ८ रोजी येथे भारतीय चित्रकारांच्या १५० चित्रांचा निलाव झाला, जेवळचे सुप्रसिद्ध चित्रकार पाना चित्रां १८४८-१९०६) यांच्यापासून ते आजचे सुप्रसिद्ध भारतीय चित्रकार एम्. एफ. हुसैन यांच्या पर्यंतची अनेक चित्रे येथे पदार्थित झाली. त्या दिवशी चिकित्सेच्या इतरपकी आठ त्रिने तर चित्रांचाच होतो. एका चित्राचा ठरलेली किंमत होती २ २० ००० रुपये, पण लिलावात ते १५ १६,८०० ला विकले गेले. त्यांची बाह्यीची सगळी किंमे ११,२०,००० रुपयेपर विकली गेली. लीनदलाय टागोर यांचे एक चित्र ९,१३,००० रु. म विकले गेले. हुसैनचे एकही चित्र तितक्या किमतीचा गेले नाही. विशेष गोट अशी की ही मारी चित्रे खरीदणारे अज्य कोणी नसून तेथे रहाणारे भारतीयच आहेत.

ग्रॅक पोलिसमन

वॅलफोर्नियाच्या सेंट जॉन पोलिस गिमाबाचा एक रोबोट पोलिसमन आहे. ऑक्सिड मॅक' इतर पोलिसवाल्यां प्रमाणे गगनेही ऑक्टोबरच्या शारंगी आपले पद टाहण केले. मॅक' तिच्या घरघरातून फिरत जोकाय "कॅबराट वसे टाळावे" याबद्दल सधित असतो.

'चांदोबा' पुस्तिका - ९७

भारताची वृक्षमंपदा

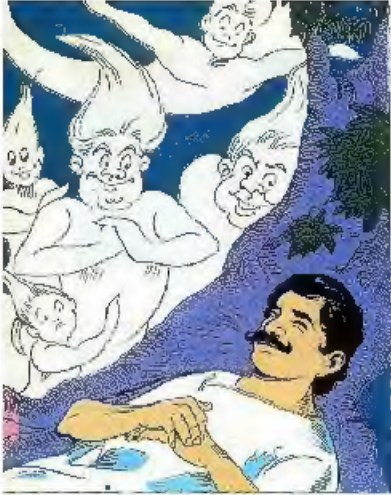
बेल

आपल्या देशात पवित्र मानल्या जाणाऱ्या वृक्षांमध्ये बेलाचे खूप महत्त्व आहे. शिवपूजेसाठी याच्या पानांचा अूपयोग केला जातो, याची पाने सजू व जाड असतात. शिव मंदिरांच्या प्रांगणात व मंद मोठ्या अद्यानतून ही झाडे लावली जातात. ती अगदी सहज, आपली आपण वाढू शकतात. याचे फळही पवित्र मानले जाते. ते समुंदी व संपदेचे चिन्ह मानले जाते, त्यामुळेच याला 'बोफळ' असेही म्हणतात. हिन्दी मराठी, बंगाली भाषेत याला 'बेल' म्हणतात. गुजरातीत 'जिली', तमिळ व मल्याळीत 'बिल्ल' असे म्हणतात, तेथेगुण बिल्ल-वृक्ष किंवा 'मारुड' म्हणतात.

नेहमीच हिरवेगार टिंगणारे हे बिल्ल वृक्ष वहा मीनर पर्यंत अंच वाढतात, झाडाची साल जाड व काटेरी असते, फांचांना माठी असून त्या वाकड्या-निकड्या असतात. थंडीत याची पाने झडतात, वसंत सुरू होताना पुन्हा पालवी फुलते.

याच्या कोमल हिरव्या पांढऱ्या फुलांना सुगंध असतो. फळाचे साल कडक असून अलीन मर खाल्ला जाऊ शकतो, बाळलेल्या बरात सालर याला तो ताकात मिसळून स्वादिष्ट पेय

ममजण्याइतकी अकल तव्हती सुकुमारी-बघळ, त्यामुळे ती आता वारंवार कोमलशी पांडू लागली; तोंडाचा मेईल से बोंडू लागली. तिच्या दृष्टीत नवऱ्याची किंमत कमी होयू लागली. सकाळी बुठल्यापासून काही ना काही कारणाने तिची कचकच चालू होई, ती म्हणे, 'हं, आपली मिळालीय मोलकरीण अन्नावारी राकयला!' धुषीभांडी काँरे कामाला बिलितीशी गेल की संयरा अहेच मागीत तेल ओतायला, कोयल सेबायला बसला की सुकुमारी आदळआपट करत त्याला वाढतामा तोंडाचा पट्टा सोडो, 'हो, आयत मिळतय चारी ठाव मिळायला! ना काम, ना धाम!'

शेंतावरून कोमल परत आला, की सुकुमारी म्हणे, 'होड! जाले ना जारा

गड्यांचं काम भुरकून! अंगाला, कपड्यांना कुठं मातीचा डाग तरी पडलाय का? नोकरांनी काम करावीत अन् आपण असावं चंकाट्या पिटत! म्हत्तारीनं आयली इस्टेट डेवलीय नं!'

परत सुख-समाधान नावालाही राहिले नाही. एके दिवशी मंयराचं बोलणं आठवत राहिल्यानं तिला झोप येईना. कोमल मात्र शेजारी घोरत आरामात झोपला होता.

त्याच्या आवाजानं जामून सुकुमारीनं त्याला बुठवून म्हटलं, 'तुम्ही इतक्या जोरानं का घोरता? मला झोप येत नाहीय, कुठे बाहेर निघून जायू का मी?'

मध्यरात्री बायकोनं केलेल्या असल्या आरोपामुळे कोमल चिडून 'बाईची जात तुम्ही! अंधारात कुठे जाशील एकटी? मीच जातो त्यापेक्षा,' अस म्हणून घराबाहेर पडला.

बायकोचा भांडखोर स्वभाव कोमलला आवडेलना, दुःखी होभून चालता चालता तो कावनाहेर जंगलात केंड्या आला हेही कळलं नाही त्याला. अमावस्येमुळे सर्वत्र मिट्ट काळोख होता. आता धराकडे परतावं असा विचार त्याच्या मनात आला. इतक्यात एका वडाखाली काही मशाली जळत असलेल्या त्याला दिसल्या. स्वच्छ प्रकाश होता तिथे. कोमल पिकडे पळला, तिथे मशालींच्या भुजेडात चार भुतं काही करमणुकीच्या कार्यक्रमात मग्न होती. 'भांडखोर बायकोच्या भीतीपुढे भुतांना काय मोजापचं?' - असा विचार करून कोमल पुढे झाला.

भुतांचा नायक किचकिच अक्कजात सांगत होता, 'तुम्ही सगळं नीट ऐका. आपल्या चारापैकी जो बाकी तिपांना खूप

हसवेल त्याला एक विशेष बक्षिस मिळेल.

लगेच एका भुताने माणे म्हटलं. दुसरं भूत आपण पाय पसरत अन् ते हवेत अडवत पात राहिला. तिसऱ्याने एक विचोरी गोष्ट सांगितली. त्याच्या या कार्यक्रमात कोमलला विशेष मजा वाटेना. त्याला झोप अनावर होऊ लागली. 'जोमई येत तो आपला बघळच्याच दुसऱ्या वडाखाली खोडासा टेकून झोपून गेला. लगेच त्यानं घोरायलाही सुस्वात केली.

त्या आवागाणं क्षणभर भुतं थोडा वेळ दचकून गप्प झाली, मग जेव्हा त्यांनी हकडेतिक्के पाहतांना सुरुवात केली तेव्हा घोरत असलेला कोमल त्यांना दिसला. हळूहळू ती त्याच्याजवळ गेली. घोरताना त्याच्या मिशा वर-खाली हलत होत्या. साठसाठख्या आकाराचं त्याचं पोट अन् चोरण्याचा आवाज ऐकून त्यांना हसू वेधू लागलं. त्यांच्या हसण्यानं कोमल जागा झाला. भुतांचा नायक त्याला म्हणाला, 'इर आवसेच्या रात्री वाम्ही इशं कायमणुकीचा कार्यक्रम करतो. आजच्या कार्यक्रमाचा विजेता तूच आहेस. आम्हा सर्वांना खूप हसवलंत तू.' असे म्हणत एक काळी टोपी नायकाने कोमलच्या बोक्यावर ठेवली; अन् भुतं अदृश्य झाली.

बायकोवरचा राग आता जरा शान्त झाल्याने कोमल धराकडे निघाला. पोचता-पोचता सकाळ झाली. त्यावेळी सुकुमारी घरासमोर रांगोळी काढत होती. कोमलला पाहून ती गप्प राहिली, कण मनातल्या मनात ती विचार करू लागली की, 'रात्रीच्या आपल्या मूर्खपणाबद्दल क्षमा कशी

मागावी?'

'अग वेडे, शत्रू आणि दोस्तमंडळींच्यात हे क्षमा-प्रकरण चालतं, नवरा-बायकोंमध्ये त्याला कसलं स्थान?' कोमल एकदम म्हणाला.

आपल्या मनातला विचार कोमलला कसा कळला याचं सुकुमारीला आश्चर्य वाटलं.

कोमल म्हणाला, 'मलाही आश्चर्य वाटतय याचं.'

सुकुमारीच्या मनात आलं, 'कोमलच्या बोक्यावर ही काळी टोपी कसली?' पण कोमलला हा ही विचार समजला अन् त्यानं टोपी काढली. आता त्याला सुकुमारीच्या मनावलं काही काळना. त्याला समजायला वेळ नाही लागला की 'हीच तर भुतांची अद्भुत भेट!' ज्ञानवानं त्यानं बायकोला सर्व

काही सांगितलं.

क्षणभर विचार करून सुकुमारी कोमलला म्हणाली, "आपल्याला हो काय या दोपीची गरज? त्यापेक्षा राजालाच नेहून हा ती. त्यांना आपला शत्रू कोण, मित्र कोण हेही कळत नाही असं म्हणतात. दोपी त्यांनाच चांगली सुपयोगी पडेल न?"

"वा, वा सुकुमारी! बायको असावी तर अशी! तुझ्यासारखी राजभक्ती इतर सर्वांच्यात असती तर किती छान! राजाला हेर अन् जंगलकांडर किती खर्च करावा लागतो. दोपी मिळाली तर हा खर्च वाचेल की!" खरी म्हणून कोमल ताबडतोब एजाकडे गेला. दोपीचं महात्म्य सांगत ती राजाला देऊन तो परत निघाला.

राजाने कोमलला थांबवत म्हटलं,

"शान्वास! तुझी राजभक्ती अवघ आहे! तुझी भेट तर बमूल्य आहे. पण तुला काही दिव्यावाचून कसा परत पाठवू?" अन् कोषाध्यक्षाला बोलावून मोहरांची एक पैली राजाने कोमलला दिली.

घरी आल्यावर कोमलनं मोहरा सुकुमारीच्या पुढ्यात ओतल्या. ती हर्षानं म्हणाली, "इतके धन? आता असं करा. व्यापार जाणणाऱ्या तुमच्या काही मित्रांचा सल्ला घेऊन एकाद्रा व्यापार सुरू करा. कामाना जागलत की हे देरपोटही खेळं कमी होईल अन् घोरायची सवयही जाईल." कोमलला हा सल्ला आवडला.

इतक्यात महिन्यापूर्वी आपल्या बहिणीच्या लग्नाला गेलेली मंथरा परत आली. सुकुमारीच बदललेलं माव्य पाहून ती अवाक झाली. तरीही आपल्या बुद्धि-वानुर्ष्याचा भुपयोग करून तिने सुकुमारी कडून 'अमावस्येच्या भुतांची गोष्ट' माहीत करून घेतलीच.

त्याच रात्री तिने आपला नवरा भीरू याला कोमलच्या भाग्याचा किस्सा सांगितला अन् त्याला म्हणाली, "आजही आवसच आहे. तुम्हीही जंगलात जाऊन कोमलसारखे घोरायला लाग. भुतं संतुष्ट झाली की कोमलसारखी दुसऱ्याचं मनं कळणारी दोपी नका आणू. त्यांच्याकडून स्वतःला अदृश्य करता येण्यासारखी दोपी मागून आणा. ती डोक्यावर ठेवून सरळ राजवाडा गाळा. अदृश्य रूपात खजिन्यातल्या मूल्यवान वस्तु लुटून आणा. राणी जाळपड्यातल्या दर दिवशी निराळे दागिने घालते. तेही आणायला विसरू नका हे!"

जिवान्या भीरूचा चेहरा कुतरला. तो म्हणाला, "मला नाही धोरता-बिरता येत."

मंथरा रागावून म्हणाली, "माणसाला काहीही अशक्य नसतं फक्त प्रयत्न हवा करायला. जाऊन प्रयत्न करा. नकी व्हान सफल."

मंथरेनं सांगितल्याप्रमाणे भीरू जंगलात गेला. झाडामागून त्यानं भुतं पाहिली अन् भीतीनं थरथर कापत तो अेकदम ओरडला. दुसऱ्याच क्षणी भुतं त्याला घेऊन म्हणाती, "जरे नालायका! आमच्या गमतीत विप्ल आणलंस बघ!" अन् रागावून त्याच्याकडे पाहू लागली.

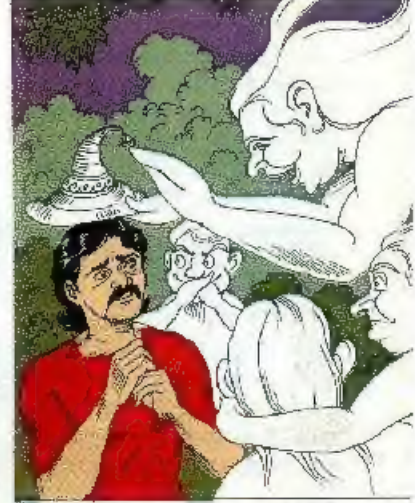
भीरू धावरत म्हणाला, "ओरडलो नाही मी! तो घोरायचा आवाज होता." हे ऐकून भुत खदाखदा हसू लागली. त्यांचा नायक भीरूची तारीफ करत म्हणाला, "तूही गंभतीशीरच चित्तोत्त की! पण आता सांग, अमावस्येच्या या अंधारात इकडे कशाला आलाम?"

अजूनही भीत असलेला भीरू बडबडत म्हणाला, "अदृश्य पोटी मारावला."

त्याच्या बोलण्याचं भुतांना आश्चर्यच वाटलं अन् ती आणखीच हसू लागली. त्यांचा सरदार भीरूची पाट घोपटत म्हणाला, "वा, वा! काय वाक्यातुर्यं तुझं! तू तर जन्मापासूनच किनोदी असावास. बाणसा, आता सांग, ही पोटी म्हणजे काय?"

आतापर्यंत भीरूची भीती गेली होती. तो म्हणाला, "मला दोपी म्हणायचं होतं; दोपी. अदृश्य दोपी!"

"ओहो! असं होय?" असं म्हणत

सरदारानं हवेत हात हलवला अन् एक पांढरी दोपी त्याच्या हाती आली. ती भीरूच्या डोक्यावर ठेवत तो म्हणाला, "मानवा! रूप हसवलंस आज आम्हाला. पुढल्या अमावस्येला ये पुन्हा." जन् भुतं एकदम वटवाघळं बनून हवेत अडून गेली.

रूप आनन्दानं भीरू तिथून निघाला. सकाळपर्यंत राजवाड्यात पोचला तो. दोपीमुळे कुणाला न दिसता तो सरळ पहारेंकऱ्यांच्या नजरेसमोखन जायू शकला. त्याने खजिन्यात प्रवेश केला. तिथे रत्नं, मोती, मोहोरा यांचे ढोंग होते. ते सर्व एका पोल्यात भरून अन् खांडावर लादून तो अंतःपुरात पोचला.

राजा-राणी आपापल्या मंचकावर झोपले होते. शेघांही गाढ सोपेत होते. एका

कोपत्यातल्या भेंजावर राणीचे सातही दिवसाचे दागिने नीट रचून ठेवले होते, अन् तिथेच राजाचा मुकुटही होता. भीरूने सारे दागिने पोत्यात टाकले, जाताजाता तो विचार करू लागला, 'मंथरेच्या अकलेमुळे इतके दागिने मिळाले, तिच्याजवळ राणीचे दागिने असतील, तर मला राजाचा मुकुट का नको?' त्याने मुकुट अचलून अदृश्य टोपीवर दाबून बसवला अन् मोठ्या ऐदीत बाहेर पडला.

सबम नसल्यानं त्याला वाटलं की मुकुट फार बजनदार आहे. त्याने तो काढून हातात घेतला. राजवाड्याच्या महाद्वारातून जांभू लगताच पहारेकऱ्यांनी त्याला पाहिले अन् ते ओरडू लागले, "अरे, इतकी हिम्मत तुम्ही? सुशाल राजाचा मुकुटच चोरून नेत आहोत?" त्याला पकडून, बांधून त्यांनी राजासमोर खूसा केला.

भीरू धरधर कापू लागला, मुकुट काढतांना त्याला चिकटून अदृश्य टोपीही डोक्यावरून निघाल्याचं त्याच्या लक्षात आलं. तो रडू लागला अन् मनातल्या मनात मंथरेला शिथ्या देऊ लागला.

भीरूचे एकूण हावभाव घाता, राजानं

ओळखलं की याचा 'बोलविता घनी' दुसराच कोणी असणार. त्यानं कोमलनं विलेनी टोपी डोक्यावर ठेवली अन् खरी गोष्ट त्याला कळून चुकली.

ताबडतोब सैनिकांना पाठवून राजाने मंथरेला आपल्या समोर हजर करावला सांगितलं. कडक स्वरात चौकशी केल्यावर तिचा लोभोपणा आणि कुबुद्धी सर्वांना कळून चुकली. राजानं दोघांना तसेच्या तसेच राज्य सोडून बाहेर जायला फर्मावलं.

सर्व हकीकत कळल्यावर सुकुमारी कोमलला म्हणाली, "त्या अभावस्थेच्या भुतांमुळे आपला संसार ठीकठाक झाला. मंथरा नेहमी तुमच्याबद्दल माझ्या मनात कीर्ण ओतत राहिली अन् माझं मन तिचं कतुषित केलं.

दोकं हलवत कोमल म्हणाला, "जण सुकुमारी, बैरी-बैरी साणसं कोलतात तेव्हा त्यांच्यावर विश्वास ठेवू नये. अविवेक नावाची भुतं जोवर आपल्याच मनात ठाण मांडून बसतात, तोवर मंथरा नाहीतर आणखी कोणी चुगल्या करतच रहात. आपणच विवेक संभाळवा हे बरं ना!"

कारण

इतुनंदन मिश्रा बघातल्या इतर रहिवाशां-पेक्षा जास्त धनवान होता. पंधरा एकरांची सुपीक शेत-जमीन अन् दोन एकरात पसरलेली आमराई त्याच्या मालकीची होती, त्याला रुक्मिणी नावाची एकुलती एक मुलगी होती.

रुक्मिणी आता भूपवर शाली होती. मिश्रा तिच्यासाठी स्थळे पाहू लागला. त्याची अशी इच्छा होती की, जावई काव्य-शास्त्र शिकलेला, सुंदर असावा, त्याला घरजावई करून घ्यायचाही मिश्राचं बरोदा होता.

रघुनंदन मिश्राच्या अपेक्षेप्रमाणे दोन-तीन युवक त्याला सापडले, पण घर-जावई बनून रहायला कोणीच तयार नव्हता. अशातच एकदा रुक्मिणी आपल्या आईबरोबर नात्यातल्या एका लग्नाला गेली. तिथे श्रीकान्त नावाच्या तरुणाशी तिचा परिचय झाला. इतरांच्या सांगण्याप्रमाणे

श्रीकान्त विशेष धीमंत नव्हता, पण तो पंडित अन् व्यवहारी होता.

श्रीकान्त मुलीच्या मनात भरलाच हे आईने ओळखले अन् तिने खूप आनंद वाटला. पण 'घर-जावई बनण्याची' अट आठवल्यावर ती काहीशी निराशाही झाली, तरीही तिने श्रीकान्त जवळ त्याचे शिक्षण व पुढे काय करायचा इरादा आहे वगैरे चौकशी केली.

श्रीकान्त जगेंच सुतराला, "माझ्या वडलांची माझ्यासाठी दोन एकर जमीन ठेवली आहे, पण तिचं खुल्फ कुटुंबाला पुरेसं होण्याइतकं नाहीय, आणखी काही कमाई करणं आवश्यक आहे. सर्वजण सल्ला देतायत की मी एकाच मुष्टकूल सुरू करावं. मलाही ते योग्य वाटतय."

त्याचे कुतर ऐकून रुक्मिणीच्या आईने लांब सुस्कारा सोडला अन् ती म्हणाली, "मुम्हाला तर माहीत आहे, की आमचं-

तुमच बरेंच दूरचें नातें आहे, पण शेवटीं नातें ते नातेंच! जवळचें आतों वा लांबचें माझ्या पतीनें मानलें, तर तुम्हाला जावई बनवायची इच्छा आहे माझी. तुम्ही माझ्या वकिमणीला पाह्यलेंच असेल."

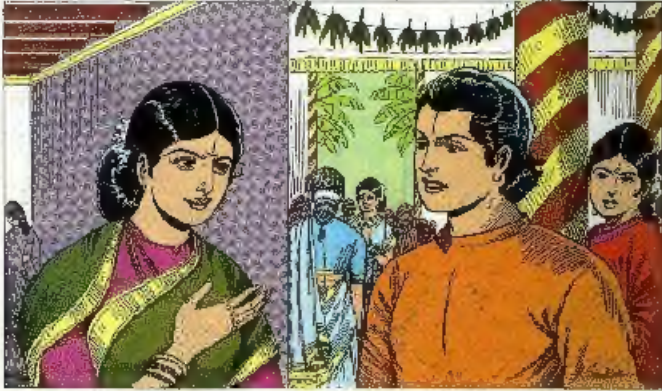
श्रीकान्त हसत म्हणाला, "वकिमणीला पाह्यलेंच. तिचे बडोले तर चांगले धनवान आहेत. त्यांना हवाय घरजावई. तुम्ही आमच्या दूरच्या नातेवाईक आहात, म्हणून जरूर मी अशा स्थळाच्या शोधात राहिलेन, मिळेलही कदाचित् कुठे!"

या गोष्टीला एक महिना माला. वकिमणी व तिच्या आईने आसड धरला की श्रीकान्तचीच विवाह व्हावा. एक मारत रघुनन्दन मिश्राने आटामाटाने लेकीचा विवाह श्रीकान्तशी करून दिला, पण 'ज्याने आपला घर-जावई बनायला नकार दिला, अशा माणसाचा चार चौघादेखत

अपमान करावा' अशी इच्छा मिश्राच्या मनात धुमसत होती. 'तसें ज्ञान्यावरच आपल्या हृदयाची आण विसेल.'

दश्यान्तर चार महिन्यांनी दिवाळीसाठी श्रीकान्त जावकोसह सासुरवाडीला आला. एका मध्याकाळी देवळाच्या मांडवात काही माणसे गप्पा मारत बसली होती. रघुनन्दनही त्यात होता. थोड्या वेळाने श्रीकान्त तेथे आला.

जावयाचा परिचय करून देत मिश्रा म्हणाला, "सर्वजण म्हणतात, की माझा जावई मोठा विद्वान जन्म निचेकी आहे. मलाही साहीत आहे ते. पण सर्वासिमोर हे सत्य प्रमाणित व्हावं असं वाटतंय मला!" नंतर श्रीकान्तकडे वळून तो म्हणाला, "तु विद्वान आहेस हे सर्वांना ठावूक आहे. माझ्या काही प्रश्नांची उत्तरं दे बरं. प्रश्न पहिला असा-कधी-कधी आकाशात अडताना

बगळे मधुर आवाजात ओरडत जातात, का बरं असं?"

"त्यांना ही निसर्गाची भेट आहे."

श्रीकान्त अन्तर्या. "लिंब अन् जिबेची झाडं वसंत-ऋतूत फळवित होतात. याचं काय कारण?" "हीही निसर्गाचीच भेट आहे

"श्रीकान्त अन्तर्या. "रस्त्याच्या दुतर्फा जी झाडे असतात, त्यांच्या खोडाला माठीच्या रूपात गोल गोळे दिसतात. याचं काय कारण?" मिश्राचा पुळ्ला प्रश्न होता. "हे गोळेही नैसर्गिक रीत्याच बनतात."

यावर हसून मिश्रा म्हणाला, "विद्याहीन माणूसही माझ्या प्रश्नांची उत्तरं देऊ शकेल, पण आश्चर्य म्हणजे तुला बरोबर उत्तरं देता आली नाहीत. बगळ्यांचं ओरडणं मधुर असतं. कारण त्यांची मान लांब असते. लिंब जेन चिंचेच्या झाडांना वसंतात पालवी फुटते याचं कारण असं की, त्यांची मुळं जमिनीत खोलवर पसरलेली असतात. अन् रस्त्याच्या दोन्ही बाजूंच्या झाडांना गोळे दिसतात याचं कारण जनावरं आपली शिंगं तपावर घासतात. कारण तर अशी आहेत, पण तू म्हणतोयस की सर्वांचं मूळ निसर्गाच आहे.

तुम्ही ही उत्तरं मोठे विचित्र आहेत."

यावर श्रीकान्त म्हणाला, "बेडूक बराच-बराच करतात, ते काय त्यांच्या मान यांब असतात म्हणून करतात? बांबूंची झाडेही वसंतात वळवित होतात; त्यांची मुळं काय जमिनीत खोल रुजलेली असतात? अन् मामा, आपण क्षमा करत असान तर एक विचारू! तुमच्या गळ्यावर जो इतका मोठा गोळा दिसतोय, तो काय जनावरांनी शिंगं घासल्यामुळे?"

हे ऐकून सर्वजण जोरात हसू लागले. रघुनन्दन मिश्राने आपली मान घाली घातली. त्याने प्रत्यक्षात जावयाची क्षमा व भागिलेली तरी त्याच्याशी आपली वागणूक बदलली. त्याला कळून चुकले की आपला जावई खरोखरच चांगला बुद्धिमान आणि हजरजबाबी आहे. व्यवहारी आहे. त्याने दिवाळसण खूप आटामाटाने साजरा केला. जावयाला सोन्याची साखळी, अंगठी व कपडे बनवून दिले. लेकीच्या अंगावरही दोन दागिने चढवून साडी-चोळी दिली. शेवटे परत निघावयावर पुनःपुन्हा आपल्याकडे यायचे प्रेमाने आमंत्रणही दिले.

